

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Gustaf Günther

Är bolagsordningar ett fullgott
styrinstrument för dagens privata
aktiebolag?

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare Torsten Sandström

Aktiebolagsrätt

Termin 9

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte	5
1.2 Avgränsning	5
1.3 Metod och material	6
2 BOLAGSORDNING	7
2.1 Bolagsordningens innehåll	7
2.1.1 Obligatoriska bestämmelser enligt ABL	7
2.1.2 Dispositiva bestämmelser enligt ABL	8
2.1.2.1 Bestämmelser rörande aktier	8
2.1.2.2 Bestämmelser rörande bolagets ledning	11
2.1.2.3 Bestämmelser rörande bolagsstämman	12
2.1.3 Övriga bestämmelser	14
2.1.3.1 1944 års ABL	14
2.1.3.2 1975 års ABL	14
2.1.3.3 2005 års ABL	15
2.2 Bolagsordningens rättsverkan	17
2.2.1 Allmänt om rättsverkan	17
2.2.2 Tolkning av bolagsordningen	18
2.2.3 Klander	18
3 AKTIEÄGARAVTAL	20
3.1 Äktieägaravtalens innehåll	20
3.1.1 Röstbindning	21
3.1.2 Bolagsstyrning	21
3.1.3 Kontroll över ägarkretsen	22
3.2 Aktieägaravtalens rättsverkan	23
3.2.1 Allmänt om rättsverkan	23
3.2.2 Avtalets rättsliga karaktär	26
3.2.3 Avtalets varaktighet	27
3.2.4 Sanktioner	28

4	MINORITETSREGLER	30
4.1	Minoritetsskyddet	31
4.1.1	Likhetsprincipen och generalklausulerna	31
4.1.2	Verksamhetsföremål och syftet med bolagets verksamhet	32
4.1.3	Skyddsregler knutna till bolagsstämman	32
4.1.4	Regler om kvalificerad majoritet	33
4.1.5	Anvisning till bolagets ställföreträdare	34
4.1.6	Borgenärsskyddsregler	34
4.2	Minoritetsrättigheter	35
4.2.1	Innehav av minst 10 procent av aktierna	35
4.2.2	Innehav av minst 5 procent av aktierna	36
4.2.3	Innehav i bolag där en majoritetsägaren innehar mer än 90 procent av aktierna	36
4.2.4	Innehav av en aktie	36
5	ANALYS	39
5.1	Aktieägaravtal kontra en utökad bolagsordning	39
5.1.1	Skillnader mellan de olika avtalen	39
5.1.2	Slutsats	40
5.2	Minoritetsreglernas förenlighet med en utökad bolagsordning	42
5.2.1	Behövs det ett skydd för någon part och hur bör ett sådant vara utformat?	43
5.2.2	Slutsats	45
5.3	De lege ferenda	45
5.3.1	Framtidsvision, ett praktiskt exempel	46
5.3.2	Reglering av hur skapande och ändring av en utökad bolagsordning bör ske	48
	BILAGA A	51
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	53
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	55

Summary

The private limited liability companies of today are highly governed through shareholders agreements. These agreements can quite often cause a lot of unnecessary problems due to the difficulty in assessing the actual effect and reach of them. In my opinion these agreements should be replaced by more highly evolved articles of association. What is there to be gained from making this transition? The biggest benefit would be from the fact that all shareholders would strive towards the same goal, no group of shareholders would have a hidden agenda of their own. This would effectively prevent discrimination and abuse from the majority of the shareholders. Also the duration of the agreement would be easy to predict, as long as someone remains a shareholder he will be bound by the articles of association. Furthermore the individual shareholders will not live under the fear that they will be forced to pay a large fine for a breach of contract in accordance with the shareholders agreement, there would only be one system of rules to take into account and that would be the Companies Act. Also the largest benefit of this change would in my opinion be the highly improved predictability when it comes to assessing the effect.

If we were to implement extended articles of association, would these be compatible with the rules in the Companies Act that have been implemented to govern the rights of the minority? In my opinion the minority protection rules should not be allowed to be altered in the articles of association, however when it comes to the minority rights the shareholders should be given a much larger freedom to regulate these as they see fit. However the minority rights should not be allowed to be totally abolished, the shareholders should only be given a right to implement further qualifications for the usage of the rules than those that exist in the current Companies Act. If the minority protection rules remain unchanged and the minority rights rules are being amended through the appropriated means, then I am of the opinion that the protection of the investments will remain unchanged and that the changes to the articles of association would benefit the shareholders and their collaboration within the company.

The last question to be answered is how the legislative changes should be implemented to preserve the protection of the investments for shareholders. Extended articles of associations should in my opinion be reserved for the two situations; the founding of the company and when all shareholders are in an agreement regarding the changes. Limiting the usage of the extended articles of association to these situations would of course vastly reduce the usage of them, however I feel that the predictability and the limitation of abuse from the majority is far more important.

Sammanfattning

Dagens privata aktiebolag och då framförallt fåmansaktiebolagen, är i hög grad styrda genom aktieägaravtal med varierande syften och innehåll. Dessa aktieägaravtal kan ge upphov till en rad olika problem vad avser bedömning av rättsverkan, bundenhet, samt konflikter med skyldigheter enligt ABL med flera. Enligt min uppfattning borde dessa områden som traditionellt regleras i avtal istället tillåtas att bli föremål för reglering i en utökad bolagsordning. Vad blir då vinsten med att reglera detta i en bolagsordning, kontra ett aktieägaravtal? För det första så kommer samma regler att gälla för samtliga aktieägare. Således finns det inte ett fåtal eller en majoritet av aktieägarna som har en egen hemlig agenda, utan samtliga kommer att verka för samma mål. Något särskilt egen- eller gruppintresse kommer inte att existera på grund av något aktieägaravtal och detta torde motverka missbruk och diskriminering inom bolaget. Även avtalets varaktighet blir enkel att förutse, så länge man kvarstannar som aktieägare i bolaget förblir man bunden av bara ett avtal, bolagsordningen. Vidare så riskerar inte de enskilda aktieägarna stora viten eller andra straffsanktioner för avtalsbrott än de som ABL ställer till förfogande, således blir det enbart ett rättssystem att ta hänsyn till. Slutligen anser jag att den största vinsten med införande av en utökad bolagsordning blir förutsägbarheten vad avser rättsverkan.

Om nu en sådan utökad bolagsordning skulle tillåtas, uppstår frågan om hur detta förhåller sig till ABL:s minoritetsregler? Minoritetsskyddsreglerna kan enligt min uppfattning sägas utgöra den hårda kärna av regler i ABL som inte bör bli föremål för en justering i en utökad bolagsordning. Vad avser minoritetsrättighetsreglerna så bör aktieägarna/stiftarna ges betydligt friare tyglar vad avser regleringen av dessa rättigheter. En inskränkning av en eller flera av dessa rättigheter bör dock inte enligt min uppfattning vara absoluta, utan det bör istället vara möjligt att uppställa ytterligare krav än de som existerar i dagens ABL. Under förutsättning att denna hårda kärna respekteras och att de regler som justeras i en utökad bolagsordning tillkommer i vederbörlig ordning, är jag av den uppfattningen att investeringsskyddet skulle vara och förbli fullgott och att dessa förändringar enbart skulle gynna bolagen och samarbetet aktieägarna emellan.

Hur borde lagstiftningen för en utökad bolagsordning utformas med hänsyn till investeringsintresset? De utökade bolagsordningarna borde enligt min uppfattning förbehållas de situationer där samtliga aktieägare är eniga eller tidpunkten för bolagets bildande. Naturligtvis begränsar detta användningen av en utökad bolagsordning avsevärt, men skall inte existerande bolag kunna dra nytta av detta om en aktieägare emotsätter sig detta? Mitt svar på den frågan är nej, det skall de inte. Anledningen är återigen förutsägbarheten och möjligheten till majoritetsmissbruk.

Förord

Så var det äntligen dags att slutföra en era och gå vidare in i nästa. De många och långa timmarna av studier har således burit frukt och jag skall nu äntligen få titulera mig själv som juriskandidat. Men resan har varit allt annat än lätt, orken och motivationen har vid flera tillfällen varit farligt nära att svikta. Det är vid de tillfällena som jag verkligen har uppskattat den uppmuntran och tro på mig som mina nära och kära visat mig.

Att författa detta examensarbete har varit ett rent nöje och stundom har jag längtat efter en ny morgon, då huvudet återigen skulle vara fräscht nog för att fortsätta med skrivandet. Även om jag njutit av min tillvaro så kan jag konstatera att mitt författande har utgjort vissa påfrestningar för min omgivning. Vissa stackars vänner har tvingats lyssna över en middag eller ett par glas vin på mina vilda idéer om hur aktiebolagsrätten skulle kunna revolutioneras, andra har haft än mer otur då jag slagit klorna i dem och tvingat dem till att korrekturläsa mitt manus. Till alla er som genomlidit mina utläggningar och tålmodigt lyssnat när jag har velat prova en ny idé eller önskat förklara vad jag har för avsikt att skriva om, kan jag bara säga ett riktigt stort tack! Ett par personer har dock gjort speciellt stora uppostringar och ställt upp för mig, bland dem återfinns min fästmo, min syster och min far. Ett extra stort tack för ert tålamod, slit och den inspiration ni har givit mig, utan er hade mitt författande tagit betydligt längre tid.

Jag vill tillägna detta examensarbete till min avlidne farfar för att hedra minnet av honom och det han åstadkom som jurist. Slutligen så är det med stolthet som jag nu utgör den tredje generationen av jurister inom släkten.

Malmö, 22 januari 2009.

Förkortningar

1944 års ABL	Lagen (1944:705) om aktiebolag
1975 års ABL	Aktiebolagslag (1975:1385)
ABL	Aktiebolagslag (2005:551)
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
BL	Lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag
HD	Högsta domstolen
ÅRL	Årsredovisningslag (1995:1554)

1 Inledning

1.1 Syfte

I detta examensarbete har jag för avsikt att analysera om det finns fördelar med att aktieägare/stiftare tillåts reglera fler bestämmelser i bolagsordningen än vad som idag är möjligt med fokus på kontroll och maktutövning inom bolaget. För att kunna besvara den frågan har jag konstaterat att det finns ett par frågor som först måste besvaras.

Till att börja med kommer jag att undersöka huruvida det föreligger ett reellt behov av en utökad bolagsordning eller om fördelarna är försumbara med hänseende till aktieägaravtalens kompletterande funktion (eller inte). För att det skall vara möjligt kommer jag att granska ABL:s bestämmelser om bolagsordningar och vilka bestämmelser som i dagsläget är tillåtna att justera i en bolagsordning enligt ABL och dess förarbeten. Även aktieägaravtalet och dess rättsverkningar kommer att granskas för att fastställa vad som faktiskt är möjligt att göra i dagsläget i de respektive instrumenten.

Därefter kommer jag att försöka besvara hur en sådan utökad bolagsordning skulle förhålla sig till ABL:s minoritetsregler och hur en eventuell förändring av dessa skulle emottagas av investerare. Det vill säga, vilken effekt skulle en utökad bolagsordning få för dess aktieägare och framtida investerare, skulle en utvidgning av det reglerbara området urholka aktiebolaget som bolagsform eller skulle bolagsformen istället bli mer attraktiv?

Avslutningsvis kommer jag att delge min syn på hur eventuella justeringar av ABL borde genomföras för att tillgodose att attraktiviteten hos bolagsformen bibehålls för såväl de existerande aktieägarna som hos framtida investerare.

1.2 Avgränsning

Arbetet kommer enbart att behandla privata aktiebolag och då främst fåmansaktiebolag och andra privata bolag med en begränsad aktieägarkrets. Anledningen till detta är att jag har för avsikt att analysera hur bolag som i dagsläget i hög grad styrs genom aktieägaravtal kan tänkas fungera om dessa bolag tillåts utöka sina bolagsordningar så att dessa även kom att omfatta områden som traditionellt reglerats i aktieägaravtal och vilken effekt detta skulle få. Vidare så avser jag inte att särskilt behandla skillnader vad avser rösträtt och faktiskt ägande utan dessa kommer över lag att behandlas som om de faktiskt korresponderar med varandra. Inte heller Bolagsverkets roll eller hur densamma skulle komma att förändras om de av mig föreslagna ändringarna i lagen skulle träda i kraft kommer att behandlas annat än mycket ytligt. Slutligen har jag valt att inte behandla kapitalskydd

eller ÅRL annat än mycket översiktligt då arbetet främst tar sikte på kontroll och maktutövning inom aktiebolag.

1.3 Metod och material

För att besvara de ovan författade frågeställningarna har jag valt att använda mig av den traditionella juridiska rättsdogmatiska metoden. Således består materialet av förarbeten, lagtext, doktrin, praxis men även databaser. Utöver det nyss nämnda materialet har jag även hämtat inspiration från (en lång rad) artiklar i diverse tidsskrifter, även om dessa inte använts vid själva författandet.

Då det varit knapphändigt med material och juridiska debattartiklar inom ämnet har jag valt att komplettera uppsatsen med ett de lege ferenda avsnitt.

2 Bolagsordning

Bolagsordningen utgör tillsammans med ABL det primära ramverk av regler som har till syfte att reglera hur ett bolag skall fungera och styras. Bolagsordningen ger aktieägarna en möjlighet att reglera och anpassa många av ABL:s bestämmelser men även sådant som saknar motsvarighet i ABL kan under vissa förutsättningar regleras i densamma (se kapitel **Error! Reference source not found.**).

2.1 Bolagsordningens innehåll

I detta kapitel kommer tänkbart innehåll i en bolagsordning att presenteras uppdelat på ett antal underkapitel som var för sig kommer att behandla olika aspekter på det som skall och kan regleras i en bolagsordning med hänsyn till bestämmelserna i ABL. Således har avsnitten som syfte att klargöra vilka krav som ABL ställer på en bolagsordning och vilka av ABL:s bestämmelser som aktieägarna har rätt att göra avsteg ifrån genom reglering i bolagsordningen. Även möjligheten till reglering av sådant som inte har någon motsvarighet i ABL:s bestämmelser kommer att behandlas översiktligt.

2.1.1 Obligatoriska bestämmelser enligt ABL

Vad som utgör obligatoriskt innehåll i en bolagsordning kan utläsas av 3 kap. 1-3 §§ ABL (se Bilaga A). Uppräkningen i 3 kap. 1 § ABL kan sägas utgöra kärnan av de obligatoriska bestämmelserna och de två övriga paragraferna blir obligatoriska först då aktieägarna önskar göra avsteg från det vedertagna vad avser redovisningsvaluta och verksamhetens syfte.

Enligt 3 kap. 1 § ABL skall bolagsordningen innehålla uppgifter om bolagets firma, styrelsens säte, föremålet för bolagets verksamhet, uppgifter om aktiekapitalet och antalet aktier (högsta och lägsta belopp respektive antal om tillämpligt). Men även antalet styrelseledamöter, styrelsesuppleanter och revisorer, hur bolagsstämman skall sammankallas och slutligen den tid som skall utgöra bolagets räkenskapsår, utgör alla obligatoriska poster i bolagsordningen.

Bolag ges numera en möjlighet att välja huruvida de önskar använda euro eller svenska kronor som redovisningsvaluta. Om redovisning skall ske i euro måste detta anges i bolagsordningen enligt 3 kap. 2 § ABL. Som en följd av detta måste då även aktiekapitalet vara bestämt i euro i bolagsordningen.

Vill aktieägarna att bolaget skall ha ett annat syfte än att verka för vinstgenerering åt aktieägarna måste detta anges i bolagsordningen enligt 3 kap. 3 § ABL.

2.1.2 Dispositiva bestämmelser enligt ABL

Det finns en mängd dispositiva bestämmelser i ABL som tillåter att aktieägarna/stiftarna förfogar över bestämmelserna genom att dessa ges en annan innebörd i bolagsordningen. Det finns dock viktiga begränsningar även för hur det går att förfoga över de dispositiva bestämmelserna. De ändringar som aktieägarna/stiftarna önskar införa i en bolagsordning får nämligen inte strida mot allmänna aktiebolagsrättsliga principer, såsom likabehandling, kompetensfördelning och splittringsförbudet m.fl.¹

I detta kapitel kommer inte en uttömmande uppräknings av ABL:s dispositiva bestämmelser att göras, utan enbart de för syftet mest relevanta bestämmelserna kommer att behandlas. Nämligen sådana som på ett eller annat sätt reglerar kontrollen eller maktutövningen över bolaget och de därtill knutna bestämmelserna.

2.1.2.1 Bestämmelser rörande aktier

ABL har ett välutvecklat dispositivt regelverk vad avser bolagets aktier och andra rättigheter som vi normalt förknippar med aktierna. Däribland återfinns regler om olika aktieslag, företrädesrätt (t.ex. vid nyemission), fondaktier, omvandlingsförbehåll och överlåtelseförbehåll.

ABL tillåter att ett bolag har aktier av olika slag under förutsättning att dessa lever upp till de kriterier som anges i 4 kap. 2 § ABL. Bestämmelsen ställer krav på att det skall finnas uppgifter om skillnaderna mellan aktieslagen, samt uppgifter om andelarna eller antalen av varje slag (ett högsta och lägsta intervall är också acceptabelt) i bolagsordningen. Bestämmelsen har en central och viktig roll då många av de rättigheter och skyldigheter som kommer att behandlas i detta kapitel kan kopplas till alla eller enbart till vissa specifika aktieslag. Om rättigheter knyts till olika aktieslag så står detta inte i strid med principen om likabehandling då just varje aktieslag inbördes fortfarande behandlas lika.

Aktier som medför företräde till andel i bolagets tillgångar eller vinst brukar med en gemensam term kallas för preferensaktier, vanliga aktier brukar kallas för stamaktier.² Vilka förmåner som en preferensaktie skall ha framför en stamaktie är upp till aktieägarna/stiftarna att bestämma. Ett exempel är de så kallade limiterade preferensaktierna, dessa kan till exempel ha företrädesrätt till utdelning med en viss procentsats på aktiens kvotvärde men därutöver ingen utdelning alls. En annan variant är att preferensaktierna bara har förtur till en viss procentsats av den berättigade utdelningen, därefter utgår utdelning lika på stamaktier och preferensaktier.³ Vid bestämmandet av preferensaktiernas egenskaper finns det inget som hindrar att utdelningen eller dess storlek villkoras av interna eller externa faktorer såsom aktiens kvotvärde, aktieindex, bolagets resultat eller storleken på den

¹ Sandström, Svensk aktiebolagsrätt, s. 76.

² Andersson, Johansson, Skog, Aktiebolagslagen en kommentar, Zeteo, 4 kap. 2 §.

³ Ibid.

utdelning som bolagsstämman har beslutat om.⁴ Normalt regleras preferensaktierna så att de även har företrädesrätt till likvidationsandel om bolaget skulle likvideras. Detta för att förhindra att stamaktieägare blockerar vinstutdelning för att därefter likvidera bolaget och på så vis kringgå preferensaktiernas förtur till vinstutdelning. Även aktier som helt saknar rätt till vinstutdelning är en tänkbar variant som då istället ofta görs röststarka.⁵ Det kan också förekomma olika serier av preferensaktier som alla har samma eller olika inbördes företrädesrätt.⁶

Aktier som har ett högre röstvärde än de vanliga aktierna brukar benämnas A-aktier och de vanliga aktierna blir då så kallade B-aktier. Benämningen fyller ingen annan funktion än att just markera röstvärdesskillnaden dem emellan. Vid bestämmandet av röstvärdesskillnaden så är det viktigt att denna är förenlig med kraven på att ingen aktie får ha ett röstvärde som överstiger tio gånger röstvärdet för någon annan aktie enligt 4 kap 5 § ABL.

Vid instiftande av aktier av olika aktieslag är det viktigt att det anges i bolagsordningen vilken företrädesrätt de olika aktieslagen skall ha vid nyemission av aktier eller sådan emission av teckningsoptioner eller konvertibler som inte sker mot apportegendom. Detta gäller om aktieslagen skiljer sig åt vad avser röstvärde, rätten till vinstutdelning och rätten till bolagets tillgångar enligt 4 kap. 3 § ABL. Det är enbart under de nyss nämnda förutsättningarna som föreskrifter om företräde får införas i bolagsordningen. Vissa formkrav existerar i 2 st. och anger ramen för hur bestämmelsen får regleras i bolagsordningen. Själva rätten till att avvika från huvudregeln, vilken är att alla aktier skall ha lika rätt till nya aktier återfinns i 13 kap. 1 § 1 st. 1 p., 14 kap. 1 § 1 st. 1 p. respektive 15 kap. 1 § 1 st. 1 p. ABL.

Företrädesrätt till fondaktier regleras i 4 kap. 4 § ABL. Här återfinns samma krav som i 4 kap. 3 § ABL vad avser rätten till vinstutdelning och rätten till bolagets tillgångar, dock saknas möjligheten att föreskriva företrädesrätt för aktier som bara skiljer sig åt i röstvärde. Alla andra varianter torde således vara otillåtna och huvudregeln i 12 kap. 2 § ABL blir då tvingande, bestämmelsen ger uttryck för alla aktieägares lika rätt till fondaktier i förhållande till de aktier de redan äger.⁷

I en bolagsordning får det tas in ett förbehåll om att ett visst aktieslag under vissa givna förutsättningar, skall eller får, omvandlas till ett annat angivet aktieslag. Detta omvandlingsförbehåll regleras i 4 kap 6 § ABL. Bestämmelsen i bolagsordningen måste ange om omvandlingen skall ske automatiskt när vissa förutsättningar finns för handen och/eller om den skall kunna påkallas av bolaget eller av aktieägaren.⁸ Omvandlingsförbehåll kan vara användbart i situationer där ett bolag är i behov av kapital och enda

⁴ Andersson, Johansson, Skog, Aktiebolagslagen en kommentar, Zeteo, 4 kap. 2 §, 2 p.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Prop. 2004/05:85 s. 336 f. och s. 544 f.

⁸ Andersson, Johansson, Skog, Aktiebolagslagen en kommentar, Zeteo, 4 kap. 6 §, 1 p.

sättet att få in investerare är genom att erbjuda dem förmånliga preferensaktier som på sikt kan omvandlas till stamaktier när investerarna återfått det satsade kapitalet eller viss del av det.

Överlåtelseförbehållen utgör tillsammans en grupp av bestämmelser som på ett eller annat vis inskränker en aktieägares möjligheter att överlåta sina aktier. Som huvudregel gäller att aktier fritt skall kunna överlåtas och förvärfas, detta framgår av 4 kap. 7 § 1 st. ABL. Vissa undantag är dock möjliga och dessa återfinns i 1 st. i samma paragraf. Lagstiftaren har här möjliggjort för avsteg från huvudregeln genom tre olika inskränkningsmöjligheter; nämligen genom samtyckesförbehåll, förköpsförbehåll och hembudsförbehåll. Om flera av förbehållen är tänkta att tillämpas parallellt, måste de vara reglerade separat i bolagsordningen.

Samtyckesförbehåll utgör det mest ingripande undantaget från huvudregeln om aktiers fria överlåtbarhet och förbehållet uppkommer genom att en bestämmelse som reglerar detta intas i bolagsordningen (4 kap. 8 § ABL).⁹ I förbehållet skall det vara angivet huruvida det är bolagsstämman eller styrelsen som skall pröva frågan om samtycke enligt 4 kap. 9 § 1 st. 1 p. ABL (ytterligare formkrav återfinns i 2-7 p.). Det är inte möjligt att anvisa någon annan än just bolagsstämman eller styrelsen för att pröva samtyckesfrågan.¹⁰ Vill en aktieägare överlåta sina aktier så skall han inkomma med en ansökan till bolagets styrelse i enlighet med de krav som uppräknas i 4 kap. 11 § 2 st. ABL. Bestämmelsen ställer krav på att ansökan skall innehålla uppgifter om den tilltänkte förvärvaren och om överlåtaren vill att bolaget skall anvisa en annan förvärvare om samtycke nekats skall även samtliga villkor för överlåtelsen anges. Om styrelsen misslyckas med att anvisa en annan förvärvare inom den utsatta tidsramen i bolagsordningen enligt 4 kap. 12 § 2 st. ABL får samtycke inte vägras. En överlåtelse som sker i strid med samtyckesförbehållet är ogiltig enligt 4 kap. 17 §, med undantag för utmäta aktier eller aktier som ingår i ett konkursbo enligt 4 kap. 10 § ABL.

Förköpsförbehåll och hembudsförbehåll utgör tillsammans två typer av bestämmelser som båda reglerar lösningsrätt, men tar sikte på olika händelseförlopp. Förköpsförbehållen tar sikte på lösningsrätt innan en överlåtelse har inträffat och hembudsförbehållen tar sikte på en lösningsrätt som uppkommer efter det att aktierna övergått till en ny ägare. Rätten att ta in dessa typer av bestämmelser i bolagsordningen regleras i 4 kap. 18 och 27 §§ ABL. Kraven på utformningen av bestämmelserna återfinns i 4 kap. 19 och 28 §§ ABL. Ett av de viktigaste formkraven är kravet på att det anges i bolagsordningen vilka typer av överlåtelser som förbehållet avser vad gäller förköp och vilka typer av förvärv som skall omfattas av hembudsförbehållen (1 p. i de respektive paragraferna). Andra viktiga formkrav utgörs av villkoren i de respektive situationerna och vilka som skall ha lösningsrätt (4 p. och 3 p. i de respektive paragraferna). Vem eller vilka som skall vara lösningsberättigade står det bolaget fritt att reglera i bolagsordningen, under förutsättning att någon eller några utpekats. Således finns det inget som begränsar den kategori av lösningsberättigade till enbart

⁹ Johansson, Nials svensk associationsrätt, s. 101.

¹⁰ Ibid.

aktieägarna. Det är inte tillåtet att föreskriva att styrelsen skall ange lämplig förköpsberättigad när frågan blir aktuell.¹¹ Det torde inte heller vara acceptabelt att ange att styrelsen skall ange lämplig lösningsberättigad då det är fråga om hembudsbestämmelser utan även här måste en eller flera kandidater vara angivna.¹² Överlåtelse i strid med förköpsförbehållet är ogiltiga enligt 4 kap. 26 § ABL.

2.1.2.2 Bestämmelser rörande bolagets ledning

Även om det inte går att detaljstyra i bolagsordningen hur styrelsen skall arbeta och fungera så ges det ändå flera möjligheter till viss reglering i 8 kap. ABL. Den första och antagligen viktigaste av dessa regleringsmöjligheter utgörs av möjligheten att göra avsteg från huvudregeln att det är bolagsstämman som skall utse styrelsen. I enlighet med 8 kap. 8 § ABL får det föreskrivas i bolagsordningen att en eller flera styrelseledamöter skall utses på annat sätt än genom bolagsstämmans omsorg. Det är dock inte acceptabelt att styrelsen själv, eller någon av dess ledamöter, skall vara berättigad(e) till att utse en eller flera andra ledamöter. Detta följer av att det hade varit märkligt om styrelsen kunde förnya sig själv och därför har ett direkt förbud mot detta införts i bestämmelsen. Rätten att utse en eller flera styrelseledamöter kan tilldelas vem som helst, således är rätten inte förbehållen aktieägarna.¹³ För privata bolag finns det ingen gräns för hur många styrelseledamöter som kan utses av en eller flera personer som blivit förordnade att utse styrelseledamöter.¹⁴ Bestämmelsen är bland annat användbar i situationer då bolaget önskar ingå avtal med utomstående, såsom banker eller kommuner, som kräver att de skall vara representerade i styrelsen för att inleda ett samarbete med bolaget.¹⁵

En närliggande bestämmelse till rätten att utse styrelseledamöter är 8 kap. 17 § ABL som gör det möjligt att utse styrelsens ordförande enligt samma modell som i 8 kap. 8 § ABL.

Bestämmelserna kring styrelsens beslutsförhet och den nödvändiga majoriteten för ett beslut går båda att justera i bolagsordningen med stöd i 8 kap. 21-22 §§ ABL. Den förra av bestämmelserna möjliggör för en justering som ställer ett högre krav på antalet närvarande ledamöter än vad huvudregeln gör. Enligt huvudregeln räcker det med att hälften av ledamöterna är närvarande för att styrelsen skall vara beslutsför. Vad avser den senare bestämmelsen så ges bolaget en möjlighet att utforma reglerna om den nödvändiga majoriteten vid beslutfattande, både i skärpande och mildrande riktning.¹⁶ Huvudregeln utgörs av att hälften av de närvarande måste rösta för förslaget, är styrelsen inte fulltalig krävs det även att dessa utgör mer än en tredjedel av hela antalet styrelseledamöter.

¹¹ Prop. 2004/05:85 s. 555.

¹² Johansson, Nials svensk associationsrätt, s. 101.; Andersson, Johansson, Skog, Aktiebolagslagen en kommentar, Zeteo, 4 kap. 28 §, 4 p.

¹³ Andersson, Johansson, Skog, Aktiebolagslagen en kommentar, Zeteo, 8 kap. 8 §, 2 p.

¹⁴ Prop. 1997/97:99 s. 84.

¹⁵ Andersson, Johansson, Skog, Aktiebolagslagen en kommentar, Zeteo, 8 kap. 8 §, 2 p.

¹⁶ Prop. 1975:103 s. 378.

2.1.2.3 Bestämmelser rörande bolagsstämman

Bolagsstämman utgör bolagets högsta beslutande organ. Det är på bolagsstämman som alla de övergripande strategiska förvaltningsbesluten fattas. Till de viktigaste besluten hör val av styrelse (om inte bolagsordningen anger att styrelsen skall utses på annat sätt, se kapitel 2.1.2.2), ändringar av bolagsordningen och vinstutdelning. Dessa beslut torde vara intressanta för varje aktieägare och därför blir reglerna om hur rätten till att delta och rösta på bolagsstämman tillsammans med reglerna om majoritetskrav för en rad andra beslut i bolaget kraftfulla styrinstrument som kan anpassas i bolagsordningen.

Rätten att delta i bolagsstämman tillkommer varje aktieägare som på dagen före bolagsstämman är införd i aktieboken eller den som upptagits som aktieägare i utskrift eller annan framställning av aktieboken i fråga om avstämningsbolag, vilket framgår av 7 kap. 2 § 1 st. ABL. Men ABL ger en möjlighet att göra ett avsteg från denna huvudregel genom att det i bolagsordningen införs ett krav på föransökan för att ha rätt att delta i bolagsstämman. Denna möjlighet kommer till uttryck i paragrafens 2 st. och anger att ansökan skall vara gjord senast samma dag som anges i kallelsen till bolagsstämman. Den dag som anges i kallelsen får inte vara söndag, annan allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton och inte infalla tidigare än femte vardagen före bolagsstämman. En föransökan behöver inte ange namnet på den som är tänkt att närvara på stämman, det är tillräckligt att ange att aktieägaren personligen eller genom ombud kommer att närvara, samt i förekommande fall, antalet biträden (motsvarande möjlighet som den i 7 kap. 2 § 1 st. ABL för biträden återfinns i 7 kap. 5 § 2 st. ABL).¹⁷ Om dessa formkrav iakttas och en aktieägare inte anmält sig i enlighet med kallelsen kan denne nekas att delta i bolagsstämman.

En aktieägare som inte kan närvara personligen har rätt att vara företräd vid bolagsstämman av ett ombud enligt 7 kap. 3 § ABL. Då ombudet så att säga tar aktieägarens plats är det inte möjligt att neka ombudet rätten till att delta i bolagsstämman på andra grunder än den nyss nämnda om föransökan.

Samma förutsättningar gäller för biträden som för ombud vad gäller rätten att neka dem deltagande vid bolagsstämman. Här kan det vara värt att notera att det inte bara är aktieägaren som har rätt till maximalt två biträden, utan samma rätt tillkommer ett ombud i aktieägarens ställe. Dessa rättigheter regleras i 7 kap. 5 § ABL.

Det föreligger ingen generell rätt för andra än aktieägarna, ombud, biträden, organledamöter och funktionärerna att närvara vid bolagsstämman. Det finns dock två möjligheter för utomstående att få närvara. En möjlighet är om bolagsstämman fattar beslut om att utomstående skall få närvara på stämman och då krävs det att beslutet biträts av samtliga närvarande aktieägare enligt 7 kap. 6 § 1 st. ABL. En annan möjlighet för utomstående

¹⁷ Andersson, Johansson, Skog, Aktiebolagslagen en kommentar, Zeteo, 7 kap. 2 §, 4 p

att få närvara är om en bestämmelse införts i bolagsordningen som berättigar dem till att närvara eller följa bolagsstämman i enlighet med 7 kap. 6 § 2 st. Dock saknar utomstående rätt att yttra sig om inte stämman beslutat att den rättigheten skall tillkomma dem eller att bolagsordningen medger det.¹⁸

Vad avser rösträtt så ges aktieägaren rätt att rösta för samtliga av sina innehavda aktier på stämman som huvudregel, personligen eller genom ombud. Det finns dock en möjlighet till att införa en bestämmelse i bolagsordningen som begränsar rätten till att rösta för samtliga aktier i enlighet med 7 kap. 8 § ABL. Hur denna begränsning får utformas är inte reglerat i ABL, således är det fritt för aktieägarna/stiftarna att utforma bestämmelsen efter eget gottfinnande. Exempelvis kan det nämnas att det som huvudregel i 1975 års aktiebolagslag (1975:1385) gällde att ingen aktieägare fick rösta för mer än tjugo procent av sina aktier (detta ändrades senare och idag finns ingen motsvarighet till detta). Aktieägarna/stiftarna kunde dock bestämma att aktieägarna skulle fritt få rösta för samtliga av de innehavda aktierna genom att reglera detta i bolagsordningen.¹⁹

Här kan det vara värt att påminna om den ytterligare rösträttsbegränsningen för vissa aktier som kan bli aktuell om det förekommer aktier av olika slag i bolaget och dessa har olika röstvärde.

Ett effektivt sätt att minska en majoritetsägares inflytande i ett bolag, vare sig han är innehavare av röststarka aktier eller aktier av normalslaget, är genom att reglera majoritetskraven för en rad viktiga beslut som skall fattas på bolagsstämman. Huvudregeln för beslut som inte avser val av styrelse återfinns i 7 kap. 40 § 1 st. ABL. Av bestämmelsen framgår det att beslut som fått mer än hälften av alla avgivna röster skall anses som antaget och i situationer med lika antal röster skall ordföranden ha utslagsröst. Av 2 st. framgår det att huvudregeln kan sättas ur spel genom reglering i bolagsordningen eller genom tvingande bestämmelser i ABL.

Det är i regel tillåtet att i bolagsordningen göra avvikelser såväl uppåt som nedåt från huvudregeln om det rör bestämmelser som förordar absolut majoritet. Exempelvis så är det fullt tillåtet att föreskriva att det enbart skall krävas en tredjedels majoritet för att likvidera ett bolag, likaledes är det tillåtet att istället höja gränsen till fyrafemtedelars majoritet.²⁰

Det förhåller sig något annorlunda för de beslut som uppräknas i paragrafens 2 st. som kräver kvalificerad majoritet. För dessa bestämmelser är det inte tillåtet att sänka majoritetskraven, utan det är enbart möjligt att justera dem i skärpande riktning. Dessa utgörs framförallt av bestämmelser kring företrädesrätt, riktade emissioner, minskning av aktiekapital, fusioner och delning av bolaget m.fl.

¹⁸ Prop. 2004/05:85 s. 595.

¹⁹ Aktiebolagslag (1975:1385), 8 kap. 5 §.

²⁰ Jmf. 25 kap. 2 §.

2.1.3 Övriga bestämmelser

I avsnitten 2.1.3.1-2.1.3.3 har jag för avsikt att försöka klargöra vad som gäller för förfogandet över de övriga bestämmelserna i ABL som inte uttrycker huruvida de är dispositiva eller tvingande. Detta kommer att göras i ett historiskt perspektiv där de tre senaste aktiebolagslagarna och deras förarbeten kommer att behandlas var för sig. Därefter kommer jag att diskutera i avsnitt **Error! Reference source not found.** huruvida det är möjligt att införa bestämmelser i en bolagsordning som saknar förankring i ABL och vad dessa bestämmelser skulle kunna tänkas utgöras av.

2.1.3.1 1944 års ABL

I prop. 1944:5 görs inga speciella uttalanden om vilka bestämmelser i 1944 års ABL som aktieägarna/stiftarna får reglera i bolagsordningen. Detta kan tyckas vara märkligt vid en första anblick men det klarnar snabbt vid en granskning av själva lagtexten. Lagen innehöll nämligen en uppräkningslista av vilka bestämmelser det var möjligt att avvika ifrån genom bolagsordningen. Således var en uppdelning av bestämmelserna i kategorierna obligatoriska, dispositiva och tvingande mycket enkel.

2.1.3.2 1975 års ABL

Uppdelningen av 1975 års ABL:s bestämmelser är betydligt svårare än den för 1944 års ABL då olika uppfattningar kommer till uttryck i förarbetena och det saknas en absolut uppräkningslista av vilka bestämmelser som är dispositiva kontra tvingande i själva lagtexten.

I aktiebolagsutredningens förslag (SOU 1971:15) föreskrevs det att alla lagregler som berörde minoritetsskyddet borde vara tvingande, inget utrymme för reglering av dessa lagregler skulle vara möjlig i bolagsordningen så till vida inte direkt stöd för detta förekom i den eller de aktuella bestämmelserna i lagen.²¹ Vad avser minoritetsrättigheterna (uppdelningen av bestämmelser i minoritetsskydd och minoritetsrättigheter kommer att behandlas utförligare under kapitel 4) menade aktiebolagsutredningen att en avvägning mellan minoritetens och majoritetens rättigheter redan företagits och att det inte skulle vara tillåtet att rubba dessa genom bolagsordningen.²² I utredningen uttrycktes en stark oro för att rättigheterna skulle kunna komma missbrukas om en mer generös reglering skulle tillåtas i bolagsordningen ”Den bör ej kunna anförtros åt aktieägare med alltför ringa aktieinnehav, som skulle kunna missbruka minoritetsrätten och kanske använda den i ett rent chikanöst syfte...”.²³

Förslaget vann dock inte gehör vid departementsbehandlingen (prop. 1975:103) vad avsåg minoritetsrättigheterna. Föredragande statsråd delade aktiebolagsutredningens åsikter vad avsåg minoritetsskyddet men hade en annan uppfattning vad avsåg minoritetsrättigheterna. Han uttalade bland

²¹ SOU 1971:15 s. 218.

²² Ibid.

²³ Ibid.

annat ”...att den naturliga utgångspunkten synes mig vara att det bör stå bolaget fritt att låta minoritetsrättigheter tillkomma minoritet som är mindre än den i lagen angivna.”²⁴ Statsrådet gav uttryck för sina åsikter även i sina kommentarer till vissa lagbestämmelser såsom 9 kap. 6, 10 §§, 10 kap. 1 § och 12 kap. 3 §.²⁵ Således slog man fast att det var möjligt att avvika från bestämmelser om minoritetsrättigheter så länge som detta företogs i rätt riktning, det vill säga om bolaget sänkte lagens krav på minoritetens storlek i bolagsordningen däremot torde en skärpning var förbjuden utan lagstöd. Med andra ord skall minoritetsrättigheterna uppfattas som dispositiva till minoritetens fördel, men tvingande åt andra hållet utan att detta framgår av lagen.

2.1.3.3 2005 års ABL

Varken förarbetena till ABL eller ABL avslöjar något vad avser huruvida det går att justera regler som utgör minoritetsskydd eller minoritetsrättigheter genom bestämmelser i bolagsordningen med undantag för de uttryckligen dispositiva och de tvingande bestämmelserna i ABL.²⁶ Således torde den huvudsakliga källan för bedömning av rättsläget utgöras av äldre lagstiftning och dess förarbeten (även praxis torde utgöra en användbar källa). Vid en analys av ABL:s bestämmelser kan det eventuellt vara lämpligt att dra en parallell till 1944 års ABL där alla de bestämmelser uppräknades som kunde bli föremål för en reglering i bolagsordningen då lagstiftaren har varit flitig med att ange vilka bestämmelser i ABL som skall vara dispositiva och i viss mån vilka som skall vara tvingande. ABL innehåller ca 150 referenser till vad som aktieägarna/stiftarna får kontra inte får förfoga över i bolagsordningen och man kan ställa sig frågan om inte detta är en så pass gedigen reglering att lagstiftaren hade för avsikt att detta skulle utgöra en komplett reglering. Närmare bestämt att lagstiftaren återgått till den form av kodifikation som användes när 1944 års ABL arbetades fram. Detta klingar dock inte rent i och med att lagstiftaren gjorde ett avsteg från den traditionen i och med tillkomsten av 1975 års ABL och en återgång till en äldre form av reglering torde ha uppmärksammats i förarbetena om detta hade utgjort lagstiftarens avsikt. Därför tyder mer på att utgångspunkt skall tas i det som gällde för 1975 års ABL än det som gällde för 1944 års ABL.

Även om 1975 års ABL är den föregående lagstiftningen på området och rättsutvecklingen normalt bygger vidare på en existerande modell och avvikelser från denna brukar vanligtvis markeras så finns det många frågetecken om den äldre modellen fortfarande gäller eller inte. Detta kan exemplifieras med minoritetsutdelningsregeln i 12 kap. 3 § 1975 års ABL och dess nuvarande lydelse i 18 kap. 11 § ABL.

12 kap. 3 § 1975 års ABL ”...Bolagsstämman skall på yrkande av ägare till minst en tiondel av samtliga aktier besluta utdelning av åtminstone ett belopp motsvarande hälften av vad som återstår av nettovinsten för året...”

²⁴ Prop. 1975:103 s. 254.

²⁵ Prop. 1975:103 s. 397, 402, 420 och 478.

²⁶ SOU 2001:1; prop. 2004/05:85; Aktiebolagslag (2005:551).

*18 kap. 11 § ABL ”...I bolagsordningen får det föreskrivas att vinstutdelning får begäras av aktieägare med en **mindre andel** av bolagets aktier än vad som sägs i första stycket. Där får även föreskrivas att rätten till vinstutdelning skall avse ett **högre belopp** än vad som sägs i första stycket...”²⁷*

Om nu samma villkor för reglering av minoritetsskydd och minoritetsrättigheter skall gälla vid tillämpning av ABL som dem som gällde vid tillämpningen av 1975 års ABL, varför har man då i ABL valt att använda ord såsom ”mindre andel” och ”högre belopp”? Skall bestämmelserna inte längre anses vara dispositiva till minoritetens fördel om inte annat anges? Varför har lagstiftaren ansett att det var nödvändigt med förtydligandet om att en mindre minoritet får föreskrivas och att även det utdelningsbara beloppet får höjas med stöd av bolagsordningen om detta redan skall gälla underförstått med tillämpning av principerna från 1975 års ABL?

En ytterligare exemplifiering av konflikterna mellan ABL:s utformning och principerna från tillämpningen av 1975 års ABL kan göras med reglerna om inlösen av minoritetsaktier i 22 kap. 1 § ABL. I bestämmelsen anges inte om kravet på nio tiondelars majoritet för ett en majoritetsägare skall ha rätt att lösa in en minoritetsägars aktier och den korresponderande rättigheten för minoritetsägaren att påkalla att hans aktier skall lösas in är en absolut och tvingande gräns eller inte. Om principerna från tillämpningen av 1975 års ABL skulle vara tillämpliga på ABL så borde det med all rimlighet vara möjligt att reglera detta i bolagsordningen under förutsättning att minoriteten gynnas. Exempelvis borde det i bolagsordningen gå att föreskriva att om en majoritetsägare innehar mer än två tredjedelar av aktierna kan en minoritetsägare kräva att få sina aktier inlösta, men att det fortfarande skulle krävas nio tiondelars innehav för att majoritetsägaren skulle kunna lösa in en minoritetsägars aktier på eget initiativ. Men av prop. 2004/05:85 framgår det att ”Reglerna är av tvingande natur. Det är alltså inte möjligt att i bolagsordningen föreskriva att rätt eller skyldighet till inlösen inte skall finnas eller att de skall inträda under andra förutsättningar än de som anges i lagen.”²⁸ Återigen har vi ett exempel på hur principerna från 1975 års ABL inte riktigt stämmer överens med ABL:s utformning.

Vad som faktiskt gäller för bestämmelser som utgör minoritetsskydd eller minoritetsrättigheter torde enligt min mening vara mycket osäkert. Efter en rimlighetsbedömning borde principerna fortfarande stå sig från 1975 års ABL, dock med begränsning av de i förarbetena till ABL utpekade reglerna av tvingande karaktär. Med detta sagt uppkommer ytterligare ett problem, nämligen finns det bestämmelser i ABL som är tänkta att vara tvingande eller skall de i förarbetena nämnda bestämmelserna anses utgöra en uttömmande uppräkningslista? Vidare så tolkar jag utformandet av 18 kap. 11 § ABL som en vägledning från lagstiftarens sida snarare än ett tänkt undantag.

²⁷ Markeringar i fet stil är gjorda av författaren.

²⁸ Prop. 2004/05:85 s. 809.

Rättsläget torde vara osäkert och i dagsläget utgörs troligtvis den praktiska tillämpningens yttersta ram av vad Bolagsverket accepterar vid sitt registreringsförfarande.

2.2 Bolagsordningens rättsverkan

2.2.1 Allmänt om rättsverkan

En bolagsordning är bindande för bolaget, aktieägarna och i viss mån även för tredjeman.

Att bolagsordningen är bindande för bolaget och dess organ resulterar i att beslut inte får fattas och åtgärder inte vidtas i strid med bolagsordningen. Ett avsteg från denna huvudregel är dock möjlig om samtliga aktieägare eller de berörda aktieägarna lämnar sitt samtycke därtill.²⁹ Styrelseledamöter och verkställande direktör har alla ett skadeståndsansvar för skada som de uppsåtligt eller av oaktsamhet åsamkar bolaget, en aktieägare eller någon annan genom överträdelse av ABL eller bolagsordningen enligt 29 kap. 2 § ABL.

Vad avser aktieägarna så har de rätt att kräva att bolagsorganen tillämpar bolagsordningen, men också skyldighet att tåla en sådan tillämpning även om den skulle vara till men för aktieägaren. Dock med undantag för bestämmelser som strider mot likabehandlingsprincipen eller generalklausulerna (dessa kommer att behandlas närmare under avsnitt 4.1.1). Vidare så kan en aktieägare bli skadeståndsskyldig enligt 29 kap. 3 § ABL om han skulle orsaka bolaget, en aktieägare eller någon annan skada genom att medverka till överträdelse av ABL eller bolagsordningen genom ett stämmobeslut. En bolagsordning kan inte heller tillskriva en aktieägare några förpliktelser gentemot bolaget såsom att han skall tillskjuta kapital till bolaget eller kräva att han skall acceptera ett uppdrag som styrelseledamot eller något dylikt.³⁰

För tredjeman är det först och främst reglerna om överlåtelseförbehåll och firmateckning som blir relevanta. Finns det förköps- eller samtycksesförbehåll i bolagsordningen kan tredjeman inte förvärva aktier i bolaget om inte reglerna i förbehållet iakttas. Sådana förvärv blir ogiltiga. Existerar det en hembudsklausul och tredjeman redan förvärvat aktier blir han istället skyldig att hembjuda de förvärvade aktierna i bolaget i enlighet med bestämmelsen i bolagsordningen. Om tredjeman istället för att eftersträva att bli aktieägare rättshandlar med bolaget så blir reglerna kring verksamhetens ändamål, firmatecknare och särskild firmatecknare aktuella. Oftast begränsar inte verksamhetens ändamål giltigheten av en rättshandling med tredjeman då det kan vara svårt att argumentera för att handlingen inte skulle rymmas inom den i normalfallet mycket vaga verksamhetsbeskrivningen. Vad avser firmateckning spelar bolagsordningen en betydligt viktigare roll då den, eller de personer som utpekats i bolagsordningen som firmatecknare eller särskildfirmatecknare skall anses

²⁹ Johansson, Nials svensk associationsrätt, s. 66.; se även avsnitt 3.2.1 om SAS-principen.

³⁰ Johansson, Nials svensk associationsrätt, s. 110.

allmänt kända för tredjeman i och med att bolagsordningen registrerats hos Bolagsverket i enlighet med 27 kap. 4 § ABL. Även speciella inskränkningar i firmateckningsrätten i enlighet med 8 kap. 39 § ABL omfattas således av offentlighöret.

2.2.2 Tolkning av bolagsordningen

Konflikter kring tolkningen av en eller flera bestämmelser i en bolagsordning är relativt ovanliga. Det finns ett antal förklaringar till detta men de två främsta utgörs troligtvis av att relativt få och kortfattade bestämmelser tas in i dagens bolagsordningar och att Bolagsverket skall vägra registrering av en oklar eller motsägelsefull bolagsordning. Utöver detta så minskar konfliktfrekvensen ytterligare av att det egentligen enbart är mellan aktieägarna och bolaget som tolkningskonflikter uppstår då de bestämmelser som har betydelse för tredjeman och bolagsorganens verksamhet inte brukar lämna något direkt utrymme för tolkning. Således kan bolagsordningen något förenklat betraktas som ett avtal mellan bolaget och dess aktieägare.³¹ Utgångspunkt blir då att tillämpa normala avtalstolkningsregler vad avser bolagsordningen. Dock är det värt att notera att bolagsordningen har vissa särdrag som skiljer sig från vanliga avtal vad avser partsviljan. Bolagsordningar kan nämligen många gånger ha blivit författade för mycket lång tid sedan och av personer som inte längre har någon koppling till bolaget. På grund av detta kan partsviljan inte tillmätas samma betydelse som den annars skulle ha haft vid en normal avtalstolkning. Istället bör en mer objektiv tolkning företas varvid bolagets egen praxis kan spela en betydelsefull roll om någon sådan existerar.³²

2.2.3 Klander

Beslut som strider mot bolagsordningen eller ABL är antingen ogiltiga per se (en nullitet) eller kan bli ogiltiga efter klandertalan enligt bestämmelserna i 7 kap. 50-52 ABL. Enligt den på området gällande huvudregeln är ett stämmobeslut bara klanderbart under en period av tre månader.³³ Om ingen klandertalan väcks inom den tidsramen blir beslutet bindande under förutsättning att det hör till den kategorin av beslut som kan läkas genom att klandertalan inte väcks, detta framgår av 7 kap. 51 1 st. ABL. Undantagen från huvudregeln utgörs av nullitetsfallen och dessa framgår av 7 kap. 51 2 st. 1-3 p. ABL. Nullitetsfallen har ingen lagstadgad klanderfrist och torde gälla för evigt, även om en domstol säkerligen skulle företa en skälighetsbedömning om lång tid förflutit sedan det otillåtna beslutet fattades och parterna inrättat sig efter det.³⁴ Förenklat kan nullitetsfallen sammanfattas som beslut fattade i strid med tvingande regler i ABL som inte ens kan åsidosättas om samtliga aktieägare är överens, brott mot

³¹ Kristiansson, Skog, Bolagsordning, s. 15.; Johansson, Nials svensk associationsrätt, s. 68.

³² Johansson, Nials svensk associationsrätt, s. 68.

³³ Sandström, Svensk aktiebolagsrätt, s. 190.

³⁴ Sandström, Svensk aktiebolagsrätt, s. 191.

bestämmelse i bolagsordningen som kräver samtycke från viss eller vissa aktieägare för vissa beslut och fall då kallelse uteblivits eller då det förekommit grava brister i en kallelse till bolagsstämma.

Har en domstol beslutat om upphävande av ett stämmobeslut får det som huvudregel retroaktiv verkan, men undantag existerar.³⁵

Kretsen av klagandeberättigade utgörs av aktieägare, styrelsen, styrelseledamöter eller den verkställande direktören enligt 7 kap. 50 ABL (även den som styrelsen obehörigen har vägrat att föra in som aktieägare i aktieboken har rätt att föra en klandertalan).

³⁵ Sandström, Svensk aktiebolagsrätt, s. 192.

3 Aktieägaravtal

Aktieägaravtal är ett avtal som ingås av några eller samtliga av ett bolags aktieägare med syfte att formalisera och reglera verksamheten i bolaget, i dess organ eller parterna emellan. Avtalet fungerar vanligtvis som ett komplement till bolagets bolagsordning och eventuella stämmoinstruktioner.³⁶ I aktieägaravtal regleras oftast sådant som inte bör eller kan regleras i en bolagsordning.³⁷ Utöver den kompletterande funktionen som ett aktieägaravtal har så kan även det faktum att allt det som reglerats i avtalet till skillnad från bolagsordningen inte blir offentligt vara något som tilltalar aktieägarna.

Några typiska situationer där aktieägaravtal är vanligt förekommande är bland annat följande:³⁸

- Vid bildande av aktiebolag.
- Vid riskkapitalinvesteringar.
- Vid joint ventures.
- Vid management buy-outs.

3.1 Äktieägaravtalens innehåll

De vanligaste områden som aktieägarna önskar reglera utgörs av:³⁹

- Ägarkretsen vid bildandet av ett bolag och övriga intressenters roller såsom investerare, styrelseledamöter m.m.
- Hur ägarstrukturen skall se ut mellan aktieägarna.
- Hur aktierna skall/får ägas, om det är ett krav på direkt ägande eller om indirekt ägande tillåts genom andra juridiska personer.
- Om aktieägarna skall ha rätt att överlåta sina aktier.
- Om det skall förekomma vissa händelser som kan tvinga en aktieägare att avträda sina aktier till de övriga delägarna.
- Om vilka regler eller metoder som skall tillämpas vid värdering av aktier vid överlåtelse.
- Om en överlåtare är skyldig att tillse att en ny aktieägare tillträder avtalet eller inte.
- Reglering av majoritet eller krav på enighet i styrelsen eller aktieägare emellan för vissa typer av beslut.
- Om någon eller några specifika personer skall ha rätt att utse styrelsen och verkställande direktör.
- Hur eventuella vinstmedel och underskott skall hanteras.

³⁶ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 13.

³⁷ Ibid.

³⁸ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 13 f.

³⁹ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 14 f.

- Om det skall föreligga bundenhet för delägarna att tillskjuta mer kapital under vissa omständigheter eller inte.
- Samt sanktionsregler för aktieägaravtalet.

Vad för typ av klausuler som används varierar kraftigt från avtal till avtal, i den fortsatta framställningen är indelningen av klausuler gjord efter tre huvudtyper (mer om detta under kapitel 3.1.1-3.1.3).

3.1.1 Röstbindning

Då aktieägare i dagsläget saknar möjlighet att för bolaget med bindande verkan (mer om detta under kapitel 3.2) genomföra andra kompetensinskränkningar för bolagets organ än de som införts i bolagsordningen eller annars framgår av gällande rätt så är röstbindningsavtalen ett viktigt styrinstrument.⁴⁰ Parterna kan då välja att upprätta ett aktieägaravtal som har till syfte att helt eller delvis fungera som ett röstbindningsavtal där parterna väljer att obligationsrättsligt förbinda sig till att utöva sin rösträtt på ett visst sätt.

Röstbindning används ofta för att genomdriva ett visst beslut på en bolagsstämma, för att utse styrelseledamöter eller verkställande direktör. Andra situationer då röstbindningsavtal kan vara användbara är då en aktieägare gör ett aktieägartillskott till bolaget och önskar få mer inflytande över bolaget som kompensation. Detta kan t.ex. göras genom att övriga parter förbinder sig att rösta i enlighet med hans önskemål om styrelseledamöter osv.

3.1.2 Bolagsstyrning

Utöver röstbindningsavtalen som har till primärt syfte att styra beslutfattandet på bolagsstämmor så är även så kallade bolagsstyrningsavtal vanligt förekommande. De har till syfte att istället försöka kontrollera bolagets organ på styrelsenivå. Den mest markanta skillnaden mellan röstbindnings- och bolagsstyrningsavtalen utgörs således av vilka som slutligen skall utöva styrningen. Vid tillämpning av röstbindningsavtal så är det parterna till aktieägaravtalet själva som agerar genom att rösta för eller emot ett föreslaget beslut. Vid tillämpning av bolagsstyrningsavtal är det istället organledamöter som skall styras att rösta eller agera i enlighet med aktieägaravtalet. En annan viktig skillnad är att röstbindningsavtalen normalt rör en mycket snävare styrning, de kan t.ex. ha till syfte att enbart reglera en enstaka fråga, bolagsstyrningsavtalen har oftast ett betydligt vidare omfång. Med detta inte sagt att röstbindningsavtalen inte kan avse samtliga beslut som skall fattas på en bolagsstämma. Dessa avtal fyller många gånger en viktig funktion för samarbetet mellan aktieägarna i bolaget

⁴⁰ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 26.

och fungerar oftast såsom de är tänkta, även om de faktiskt saknar bindande verkan för bolaget (mer om detta under kapitel 3.2).⁴¹

Anvisningar till styrelsen i bolagsstyrningsavtal kan i princip indelas i tre kategorier; imperativa bestämmelser (påbjuder eller förbjuder vissa handlingar), formbestämmelser (ytterligare formkrav för beslutsfattande) och rathaberingsbestämmelser (förbehåller någon annan rätt att godkänna beslut). De imperativa bestämmelserna ligger mycket nära de aktiebolagsrättsliga bestämmelserna om stämмоanvisningar som skall följas av bolagets organ så till vida de inte är i strid med ABL, bolagsordningen eller tillämplig årsredovisningslag (se 8 kap. 41 § 2 st. ABL).⁴² Dock saknar de imperativa bestämmelserna bindande verkan för bolaget då de inte formellt tillkommit på en bolagsstämma. Även form- och rathaberingsbestämmelserna skall i normalfallet inte tillmätas någon betydelse för bolaget.⁴³

3.1.3 Kontroll över ägarkretsen

Den tredje typen av vanligt förekommande aktieägaravtal utgörs av avtal som har till syfte att kontrollera ägarkretsen. Dessa utgörs i sin tur framförallt av två typer av bestämmelser där den första utgörs av regler som anger hur parterna skall få eller vara förhindrade att överlåta sina innehavda aktier. Den andra huvudtypen av bestämmelser utgörs av regler kring hur nya aktieägare skall tas in i bolaget och i aktieägaravtalet.

I bestämmelser som reglerar ägande och överlåtelser återfinns regler kring överlåtelseförbud, samtyckesförbehåll, förköpsförbehåll, samt lösnings- och hembudsklausuler.

Överlåtelseförbud är en mycket långtgående restriktion som inte är tillåten i en bolagsordning och därför finns det anledning att vara försiktig med hur långtgående den görs i ett aktieägaravtal. Förbuden torde löpa en stor risk att jämkas enligt 36 § AvtL om de är absoluta. En lösning kan vara att begränsa överlåtelseförbudet i tiden.⁴⁴

Samma risk för jämkning föreligger även vid krav på samtyckesförbehåll om parterna avtalar om kravet skall vara absolut vid en tilltänkt aktieöverlåtelse. Det är i sammanhanget värt att påminna om att det numera är möjligt att införa samtyckesförbehåll i en bolagsordning enligt 4 kap. 8 § ABL för aktieöverlåtelser.

Förköpsrätten kan även den regleras i en bolagsordning enligt 4 kap 18 § ABL men den är fortfarande vanligt förekommande i aktieägaravtal och då ofta förenad med bestämmelser som anger ett fast belopp eller en värderingsregel för att fastställa överlåtelsebeloppet för aktierna.

⁴¹ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 31.

⁴² Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 32.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Kansmark, Roos, Aktieägaravtal, s 82.

Lösnings- och hembudsklausulerna tar sikte på när en överlåtelse redan inträffat till skillnad från de tre övriga klausultyperna som istället har till syfte att reglera ännu inte inträffade överlåtelser. ABL har även möjliggjort införande av den här typen av klausuler i bolagsordningen enligt 4 kap. 27 § ABL.

Gemensamt för alla dessa klausuler är att de normalt bara binder parterna och inte tredjeman, i vart fall inte en godtroende tredje man.⁴⁵

Då det inte är möjligt enligt ovan förda resonemang att tvinga en aktieägare att kvarstanna som ägare i ett bolag är det därför högst relevant för parterna att reglera hur en ny aktieägare skall bli part till avtalet. Det finns två olika sätt att reglera detta på. Det första sättet går ut på att parterna inför en klausul som anger att den som förvärvar en parts aktier själv blir till part i aktieägaravtalet. Den metoden har den stora bristen att det generellt inte är möjligt att avtala om förpliktelser för tredjeman med bindande verkan.⁴⁶ Den andra metoden går istället ut på att överlåtaren är skyldig att tillse att förvärvaren inträder som part till aktieägaravtalet. Den senare metoden torde vara den praktiskt mest lämpade, för extra effekt kan den förenas med en vitesklausul.⁴⁷

3.2 Aktieägaravtalens rättsverkan

3.2.1 Allmänt om rättsverkan

Det råder avtalsfrihet inom aktieägaravtalssfären, men det är samtidigt av yttersta vikt att hålla i minnet att rättsverkan inte alltid korresponderar med avtalsinnehållet. Parterna kan fritt avtala om rättigheter och skyldigheter sinsemellan men de kan inte med bindande verkan avtala om hur tredjeman eller juridiska personer skall uppträda eller agera. Således kan parterna inte avtala om att ett bolagsorgan skall besluta på ett visst sätt i framtiden, utan enbart om hur de själva skall rösta på en bolagsstämma eller i en styrelse för att uppnå detta resultat.⁴⁸ Bolag är juridiska personer som är helt fristående från aktieägarna och i dagsläget finns det ett mycket starkt stöd inom doktrinen för att aktieägaravtal enbart kan binda parterna.⁴⁹ Väljer en aktieägare att inte rösta i enlighet med ett aktieägaravtal resulterar det ändå i att stämmobeslutet blir fullt bolagsrättsligt giltigt.⁵⁰ De övriga avtalsparterna kan således inte klandra stämmobeslutet på

⁴⁵ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 40 f.

⁴⁶ Universalsuccession kan i viss mån utgöra ett undantag.

⁴⁷ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 42.

⁴⁸ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 19.; Kansmark, Roos, Aktieägaravtal, s 31.; Nerep, Aktiebolagsrättslig analys – ett tvärsnitt av nyckelfrågor, s 69 ff.

⁴⁹ Stöd för detta återfinns bland annat i Kansmark, Roos, Aktieägaravtal, s 29.; Nial, Om handelsbolag och enkla bolag, s 132 f.; SOU 1971:15 s 159; prop. 1975:103 s 314.

⁵⁰ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 20.

avtalsrättslig grund då ABL inte tar någon hänsyn till sådant som inte ingår i bolagsordningen eller lagstiftning.⁵¹

Som tidigare nämnts så är syftet med ett aktieägaravtal att komplettera en bolagsordning och att ge ett effektivt styrinstrument för ett bolag med vanligtvis en begränsad ägarkrets. Rättsverkningarna är naturligtvis helt beroende av vilken typ av avtal som parterna träffat och om parterna väljer att följa avtalet eller inte. I framförallt tre situationer kan det bli problematiskt att förutspå ett avtals rättsverkningar. Dessa kommer nedan att behandlas var för sig.

I det första fallet återfinns avtal som slutits mellan icke jämnstarka parter som förpliktar dem eller enbart några av dem till vissa prestationer. Speciellt om dessa förpliktelser är långtgående bör försiktighet vidtas vid bedömningen av dessa klausulers rättsverkan då avtalet eller klausulerna kan komma att jämkas med stöd i 36 § AvtL.

En annan situation som kan ge upphov till svåra bedömningar är när parterna gjort bolaget till avtalspart. Bolaget är i egenskap av fristående juridisk person fritt att inträda som avtalspart till ett eller flera aktieägaravtal. Detta kan vid en första anblick verka som den ultimata lösningen då parterna på detta vis eliminerar problematiken med att bolaget inte är part till avtalet och att det därför inte varit möjligt att binda bolaget till det som stadgas i avtalet, men det resulterar bara i att problematiken förändras. De problem som uppstår i samband med detta är då istället att avgöra vilka delar av aktieägaravtalet som blir bolagsrättsligt verksamt. Det torde t.ex. vara omöjligt att genom aktieägaravtal avtala om sådant som står i strid med den på området gällande lagstiftningen, således torde aktieägaravtalet enbart bli verksamt på de områden som inte regleras i bolagsordningen eller i ABL.⁵² I likhet med det som sades under första stycket, om att det inte är möjligt att klandra ett stämmobeslut på den grunden att en aktieägare inte röstar i enlighet med ett aktieägaravtal gäller detsamma om bolaget väljer att inte följa aktieägaravtalet. Det är tänkbart att bolaget kan hamna i en situation där det enligt ABL:s regler om vård- och lojalitetsplikt är skyldigt att agera på ett visst sätt som samtidigt är i strid med bestämmelserna i aktieägaravtalet. En sådan situation ger upphov till några spännande rättsverkningar, bolaget kan nämligen bli skadeståndsskyldigt enligt ABL:s regler mot den eller de aktieägare som missgynnas av att bolaget inte iakttar sina aktiebolagsrättsliga förpliktelser. Motsatt gäller att bolaget kan på rent avtalsrättsliga grunder bli skadeståndsskyldigt mot parterna till aktieägaravtalet om bolaget agerar i enlighet med dess förpliktelser enligt ABL.

Slutligen kan det uppkomma svårigheter om en part till aktieägaravtalet tillika är styrelseledamot. I egenskap av ledamot är hans främsta plikt att agera självständigt och med bolagets bästa för ögonen. Denna plikt som

⁵¹ Kansmark, Roos, Aktieägaravtal, s 60.; Nial, Om handelsbolag och enkla bolag, s 133.

⁵² Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 21 f.; Nerep, Aktiebolagsrättslig analys – ett tvärsnitt av nyckelfrågor, s 69 ff.

ytterst grundar sig på sysslomans vårdplikt har lagfäst i 29 kap. 1 § 1 st. ABL. Således kan styrelseledamöter och en verkställande direktör (även styrelsesuppleant och vice verkställande direktör enligt 8 kap. 3 § 2 st. och 8 kap. 28 § 1 st. 2 men. ABL) bli skadeståndsskyldiga på associationsrättsliga grunder om de försummar sin plikt. Utöver den självständighet som förutsätts genom vårdplikten ger förarbetena till såväl ABL 1975 som ABL uttryck för vikten av organledamöternas, och genom dem bolagsorganens, fria ställning.⁵³ Vid en samlad bedömning framträder det som om att svensk rätt lägger stor vikt vid att organledamöter fritt skall få agera efter eget huvud och inte styras nämnvärt av andra bolagsorgan (med undantag för vissa instruktioner från styrelse till verkställande direktören och stämмоanvisningar) eller externt genom aktieägaravtal. Speciellt stark kan denna plikt anses vara då det antingen rör sig om risk för insolvens (borgenärsskydd) eller aktieägarskydd dock med undantag för de fall då SAS-principen är tillämplig. SAS-principen innebär en möjlighet för bolaget att med full rättsverkan göra avsteg från de regler som är uppställda till skydd för aktieägarna om samtycke lämnats av samtliga aktieägare.⁵⁴ Dock finns det två mycket viktiga begränsningar som anger en yttre ram för hur långt SAS-principen kan göras gällande. Den första begränsningen utgörs av att det bara är möjligt att lämna samtycke för ett specifikt tillfälle, det är således inte möjligt att för framtiden avtala bort bestämmelser i bolagsordningen eller i ABL trots att samtliga aktieägare är överrens.⁵⁵ Detta kan förklaras med att bestämmelserna i bolagsordningen och ABL inte bara är till för existerande aktieägare utan även framtida aktieägare (samtidigt som förutsättningarna kan komma att ändras och därigenom aktieägarna byta uppfattning). Den andra begränsningen utgörs av vissa bestämmelser som inte enbart har till syfte att skydda existerande aktieägare utan som även berör samhället och borgenärernas intressen. Bland dessa kan nämnas funktionsfördelningen mellan bolagets organ som spelar stor roll för utomstående som ingår avtal med bolaget. Dessa regler kan aktieägarna överhuvudtaget inte förfoga över.⁵⁶

Att en styrelseledamot undertecknat ett aktieägaravtal med ett innehåll som föreskriver att han skall agera på ett sätt som strider mot hans vårdplikt av bolaget i en given situation är problematiskt då han riskerar ansvar enligt två olika regelverk. Väljer han att agera i enlighet med aktieägaravtalet riskerar han skadeståndsanspråk enligt associationsrätten och väljer han att agera i enlighet med vårdplikten riskerar han skadeståndsanspråk enligt aktieägaravtalet. I den juridiska debatten har det ibland höjts röster för att detta problem skulle lösas genom att förpliktelsen enligt avtalet helt skulle falla bort då den strider mot lagen.⁵⁷ Den uppfattningen ställer sig andra tveksamma till då ett avtal om att verka för att vissa beslut fattas per se inte kan anses strida mot god sed eller kvalificera sig som pactum turpe.⁵⁸ En

⁵³ Prop. 1975:103 s 236.; prop. 1997/98:99 s 227.

⁵⁴ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 24.; Nerep, Aktiebolagsrättslig analys – ett tvärsnitt av nyckelfrågor, s 343 ff.

⁵⁵ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 24.; Nerep, Aktiebolagsrättslig analys – ett tvärsnitt av nyckelfrågor, s 344.

⁵⁶ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 24.

⁵⁷ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 35.

⁵⁸ Ibid.

annan tänkbar lösning på problemet kan då i stället vara att tillämpa 36 § AvtL. Det kan anses oskäligt att en organledamot skall bli skadeståndsansvarig oavsett hur han agerar i en fråga. Därutöver kan det också anses som oskäligt att han skall bli tvingad att agera i strid mot en lagbestämmelse för att uppfylla sina åtaganden enligt ett aktieägaravtal i vissa situationer. Således skulle en jämkning av avtalets bestämmelser vara en lämplig lösning. Visst stöd för att en jämkning kan vara legitim i vissa situationer kan återfinnas i NJA 1972 s 29. Rättsfallet handlade inte om ett regelrätt aktieägaravtal utan om överlåtelseförbehåll där överlåtaren ställde ett krav på att förvärvaren skulle rösta i enlighet med överlåtarens instruktioner under överlåtarens livstid, men vissa analogier kan dock göras. Då förvärvaren hade avvikit från givna instruktioner om hur han skulle rösta vid två bolagsstämmor krävde överlåtaren att köpet skulle gå åter i enlighet med förbehållet som gjorts vid överlåtelsen. Förvärvaren anförde att det var nödvändigt att avvika från instruktionerna då bolaget befann sig i svårigheter som krävde att styrelsen ersattes för att få ordning på bolaget. HD delade förvärvarens inställning och dömde till hans fördel. Således befriades han från överlåtelseförbehållets bestämmelser i det specifika fallet.

Sammanfattningsvis kan det sägas att aktieägaravtal binder parterna till avtalet på rent avtalsrättsliga grunder. Det saknas möjlighet att klandra ett stämmobeslut eller kräva verkställighet i enlighet med bestämmelser i ett aktieägaravtal då bolaget enbart lyder under ABL:s och bolagsordningens bestämmelser och annan på området tillämplig lagstiftning. Trots detta kan aktieägaravtal vara mycket kraftfulla om skadeståndsbestämmelserna är tillräckligt hårda för att få parterna att agera i enlighet med avtalet och att detta inte är associationsrättsstridigt. Framförallt röstbindningsavtalen är effektiva för att styra verksamheten med eller utan bestämmelser om bolagsstyrning (som tar sikte på röstbindningen). Kontrollbestämmelserna kan göras kraftfulla med höga viten, även om det inte går att angripa de associationsrättsliga momenten med stöd i aktieägaravtal.

3.2.2 Avtalets rättsliga karaktär

Innan det går att besvara frågan om hur långtgående avtalsverkan som bör tillskrivas ett aktieägaravtal är det lämpligt att först klargöra vad för typ av rättsfigur ett sådant avtal utgör med hänsyn till avtalets bestående och dess uppsägning.

I dagsläget råder omfattande enighet om att aktieägaravtal många gånger kan uppfylla kriterierna för att anses vara ett enkelt bolag enligt BL.⁵⁹ Avtalet kan alternativt anses utgöra en aktieägarförening eller bara ge uttryck för ett enkelt samarbetsavtal.

⁵⁹ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 16.; Nial, Om handelsbolag och enkla bolag, s 75.; densammes rättsutlåtande i NJA 1942 s 627, s 629 ff.; Kansmark, Roos, Aktieägaravtal, s 35.

För att utröna hur ett avtal bör betraktas kan det vara lämpligt att göra detta genom att använda en uteslutningsmetod. Enklast är då att börja med aktieägarföreningen som normalt karaktäriseras av att föreningen i likhet med vanliga ideella föreningar har ett namn, en styrelse och stadgar.⁶⁰ Den typen av förening är för övrigt i dagsläget relativt ovanlig.⁶¹ Nästa steg är att undersöka om avtalet uppfyller rekvisiten för enkla bolag enligt BL. Där utgörs den springande punkten av huruvida det finns ett gemensamt ändamål och om detta ändamål är tillräckligt kvalificerat.⁶² De regleringar som normalt granskas för att fastställa om ett enkelt bolag föreligger eller inte är vinstdelning, förlusttäckning, medbestämmande, kontrollrätt och gemensamma tillgångar.⁶³ Men det är också fullt möjligt att någon problemlösning inte kommer att tillämpas utan att såväl ABL:s bestämmelser som aktieägaravtalet gäller med verkan att skadestånd utgår enligt något av de två systemen.

Om det förekommer en klausul om vinstfördelning ger den en stark indikation om att avtalet kan utgöra ett enkelt bolag om vinsten skall fördelas lika mellan alla avtalsparterna. Är det istället så att inte alla skall vara berättigade till att ta del av en eventuell vinst så är det inte längre lika givet att det föreligger ett enkelt bolag. Troligare är då istället att det föreligger ett samarbetsavtal då gemensamhetsrekvisitet inte är uppfyllt. Dock kan det förekomma andra gemensamma mål än just vinstintresse även om vinstintresse är det vanligaste målet.

Motsvarande slutsatser kan dras av bestämmelser om förlusttäckning.

Något knivigare blir det att analysera medbestämmande- och kontrollrättigheter. Här kan det förekomma vissa gradskillnader i hur mycket som de olika delägarna skall ha rätt att påverka, men om kontentan ändå utgörs av att det skall vara någon form av konsensus vad gäller bolagets styrning så uppfylls troligtvis även här gemenskapsrekvisitet.

Det förekommer sällan gemensamma tillgångar men det kan tänkas att parterna deponerat sina aktier hos en tredjepart och även detta kan ge uttryck för att det är ett gemensamt syfte trots att det inte är något som direkt reglerar parternas mellanhavanden.⁶⁴

Om de separata svaren från dessa test inte skulle komma att ge ett entydigt svar om huruvida ett enkelt bolag föreligger eller inte så företas en sammantagen bedömning. Normalt blir resultatet av en sådan bedömning att aktieägaravtalet skall bedömas som att det utgör ett enkelt bolag.⁶⁵

3.2.3 Avtalets varaktighet

Långsiktighet är något som präglar merparten av de investeringar som görs i bolag med en begränsad ägarkrets alternativt vid bildande av ett sådant bolag. Av just den anledningen är det mycket viktigt att tänka på att ett

⁶⁰ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 16.

⁶¹ Ibid.

⁶² Nial, Om handelsbolag och enkla bolag, s 47 ff.

⁶³ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 17.

⁶⁴ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 17 f.

⁶⁵ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 18.

eventuellt aktieägaravtal även bör vara utformat för detta perspektiv. Hur detta utformas och vad som reglerar ett aktieägaravtals avtalstid och dess prolongation är naturligtvis beroende av avtalets rättsliga karaktär. I enlighet med det anförda under kapitel 3.2.2 kommer den fortsatta framställningen att ta sikte på att aktieägaravtalet utgör ett enkelt bolag.

Att aktieägaravtalet skall ses som ett enkelt bolag medför att reglerna i BL måste beaktas när avtalstider och förlängning skall regleras. Har inget avtalats om avtalets löptid skall reglerna i 2 kap. 24 § 2 st. BL tillämpas. Av regeln framgår det att det enkla bolaget skall träda i likvidation sex månader efter att avtalet har sagts upp om inget annat avtalats vid uppsägningen. Således är det inte en bra idé att lämna frågan om avtalens löptid oreglerade då sex månader är en relativt kort tidsperiod. Parterna bör därför avtala för en längre period såsom tio eller tjugo år framöver med en möjlighet till förlängning med viss tid. När parterna avtalat om en viss tid så sätts den ovillkorliga uppsägningstiden i 2 kap. 24 § 1 st. BL ur spel. I sammanhanget är det viktigt att man reglerar även prolongationstiden och anger den till viss tid för att undvika att avtalet skall bli ett avtal på obestämd tid genom förlängningen.

Utöver tidsaspekten och de regler som är knutna till den så kan parterna även säga upp avtalet till omedelbart upphörande med stöd i den tvingande regeln om uppsägning på viktig grund i 2 kap. 25 § BL. Dock saknas det vägledning i BL om vad som avses med viktig grund.⁶⁶ Av den anledningen kan det vara fördelaktigt att reglera detta i aktieägaravtalet, även om det bara skulle tillmätas argumentativ betydelse i en eventuell domstolsprocess.⁶⁷

3.2.4 Sanktioner

Det står parterna fritt att avtala om vilka typer av sanktioner som skall gälla dem emellan vid avtalsbrott under förutsättning att dessa inte kränker någon av ABL:s bestämmelser eller strider mot vanliga avtalsrättsliga principer. Således kan parterna välja att införa en bestämmelse som anger att skadan av ett avtalsbrott skall ersättas ekonomiskt fullt ut. Detta kan te sig som en bra idé på pappret men orsakar ofta stora problem när parterna blir oense om bedömningen av skadans storlek. Det är därför vanligt och parterna inför vissa specifika vitesklausuler som skall förenkla regleringen av avtalsbrott enligt avtalet.

Utöver de vanligt förekommande vitesklausulerna så är olika bestämmelser som ger övriga parter till avtalet rätt att tvångsinlösa en parts aktier om han gör sig skyldig till ett avtalsbrott ett effektivt påtryckningsmedel. Beroende på hur stränga parterna vill att sanktionerna skall vara kan de föreskriva att särskilda värderingsregler skall tillämpas för

⁶⁶ Stattin, Svernlöv, Gustafsson, Introduktion till aktieägaravtal, s 46.

⁶⁷ Ibid.

att fastställa lösenbeloppet eller rentav att lösenbeloppet skall utgöras av aktiernas nominella värde om man vill göra ett avtalsbrott riktigt kännbart.

4 Minoritetsregler

Att minoritetsreglerna i ABL spelar en väsentlig roll inom aktiebolagsrätten går det inte att ta miste på. I Rodhes Aktiebolagsrätt uttrycks det till och med som att nästan det övervägande antalet regler i ABL ger uttryck för lagstiftarens vilja att skydda en minoritet.⁶⁸ Det går att betrakta dessa regler på åtminstone två olika sätt. Dels kan de ses som mer eller mindre oombärliga möjligheter för minoritetsaktieägare att hävda sina intressen men det går också att betrakta dessa regler som hinder för majoriteten att besluta i bolagets angelägenheter efter eget huvud och om hur bolaget skall drivas på bästa sätt.⁶⁹ Oavsett betraktelsesätt så är en viss nivå av minoritetsregler ett måste för att säkerställa att investerare skall våga investera kapital i aktiebolag där de skulle komma att inta en ställning som minoritetsaktieägare. Således utgör ett något sånär tillfredställande minoritetsskydd en förutsättning för att aktiebolagsformen skall vara fullt användbar som samarbetsform.⁷⁰ Om det nu går att hålla det påståendet för sant att ett visst minoritetsskydd måste existera uppkommer den frågan som beskrivits som en av de svåraste frågorna inom associationsrätten, nämligen avvägningen mellan minoritetens och majoritetens intressen.⁷¹

I den fortsatta framställningen kommer jag att dela upp minoritetsreglerna i två kategorier: minoritetsskydd och minoritetsrättigheter i enlighet med en förebild hämtad ur Nials Svenska aktiebolagsrätt.⁷²

Med minoritetsskyddsregler åsyftas regler som inte kräver någon form av aktivitet från minoritetens sida. Således är dessa regler av den karaktären att majoriteten är skyldig att beakta dem i allt sitt agerande. Det kan dock vara nödvändigt att en minoritet ibland agerar aktivt för att tillvarata sina rättigheter genom klander i fall där majoriteten gjort sig skyldig till att fatta ett olagligt bolagsstämmobeslut. En ytterligare utmärkande faktor för skyddsreglerna är att dessa tillkommer alla aktieägare oavsett storleken på deras aktieinnehav.

Minoritetsrättigheterna, eller de positiva minoritetsbefogenheterna som de även kallas i Nials Svensk associationsrätt, aktualiseras inte förrän minoriteten själv aktivt agerar genom att utnyttja eller genom att kräva att rättigheterna skall aktualiseras. Utöver kravet på aktivitet så skiljer sig dessa rättigheter från skyddsreglerna genom att rättigheterna är knutna till aktieinnehavets storlek. Även om många av minoritetsrättigheterna tillkommer samtliga aktieägare så är flera av dem beroende av storleken på aktieinnehavet (mer om detta under avsnitt 4.2).

⁶⁸ Skog, Rodhes Aktiebolagsrätt, s. 234.

⁶⁹ Beyer, Bävestam, Är minoritetsskyddet befogat – finns det risk för minoritetsmissbruk?, s. 11.

⁷⁰ Skog, Rodhes Aktiebolagsrätt, s. 233.

⁷¹ Johansson, Nials Svensk associationsrätt i huvuddrag, s. 146.

⁷² Johansson, Nials Svensk associationsrätt i huvuddrag, s. 196.

4.1 Minoritetsskyddet

Även om detta arbete främst tar sikte på minoritetsrättigheterna vad avser minoritetsregler, så kommer jag ändå att redogöra översiktligt för skyddsreglerna då jag anser att det har ett pedagogiskt syfte. Det är vidare inte alltid självklart till vilken kategori av regler en viss bestämmelse bör tillhöra och jag kommer av den anledningen att ta tillfället i akt att motivera mina indelningsbeslut under kommande avsnitt.

4.1.1 Likhetsprincipen och generalklausulerna

Likhetsprincipen utgör tillsammans med generalklausulerna de mest centrala och viktigaste minoritetsskyddsreglerna.⁷³

Likhetsprincipen kommer till uttryck i 4 kap. 1 § ABL där det stadgas att ”Alla aktier har lika rätt i bolaget, om inte annat följer av 2–5 §§.” (undantagen kommer inte att behandlas här då dessa redan nämnts under avsnitt 2.1.2.1). Då likhetsprincipen utgörs av en dispositiv bestämmelse är den inte tvingande utan aktieägarna kan avstå från att göra den gällande och de kan även medge att aktieägare behandlas olika.⁷⁴ Principen tar sikte på aktier i ett och samma bolag och likabehandlingen skall avse rättigheter och skyldigheter på grund av aktierna.⁷⁵ Tillämpningen av principen kan tyckas stelbent i vissa situationer då den erfordrar en sträng likabehandling och inte lämnar något utrymme för något nyanserat ställningstagande även om beslutet vid tidpunkten för dess tillkomst framstod som riktigt eller försvarbart.⁷⁶ Huruvida likhetsprincipen överhuvudtaget medger några undantag och hur långtgående den skall anses vara är flitigt debatterat i doktrin och rättsläget tycks något oklart, dock har Nial och Johansson uttalat stöd för att undantag kan vara tänkbara när det föreligger sakliga skäl.⁷⁷

Generalklausulerna kommer till uttryck i 7 kap. 47 § och 8 kap 41 § 1 st. ABL. Sammantaget uttrycker de att varken bolagsstämman eller något av bolagets organ får fatta ett beslut som är ägnat att ge en otillbörlig fördel åt en aktieägare eller någon annan, till nackdel för bolaget eller någon annan aktieägare. Dessa klausuler är mer inskränkta i sin användning än likhetsprincipen som inte har något rekvisit på otillbörlighet. Dess primära användningsområde utgörs av de undantagsfall då likhetsprincipen inte är tillämplig på grund av undantagen i ABL, genom föreskrift i bolagsordningen eller de fall då likabehandling formellt sätt sker men där det ändå resulterar i att någon aktieägare gynnas på ett otillbörligt sätt.⁷⁸

⁷³ Beyer, Båvestam, Är minoritetsskyddet befogat – finns det risk för minoritetsmissbruk?, s. 14.

⁷⁴ Nerep, Aktiebolagsrättslig analys – Ett tvärsnitt av nyckelfrågor, s. 290.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Se t.ex. Nerep, Aktiebolagsrättslig analys – Ett tvärsnitt av nyckelfrågor, s. 291.; Skog, Rodhes Aktiebolagsrätt, s. 247 ff.; Johansson, Nials Svensk aktiebolagsrätt, s. 156 ff.

⁷⁸ Nerep, Aktiebolagsrättslig analys – Ett tvärsnitt av nyckelfrågor, s. 295.

4.1.2 Verksamhetsföremål och syftet med bolagets verksamhet

Verksamhetsföremålet för ett bolag skall vara angivet i bolagsordningen enligt 3 kap. 1 § 3 p. ABL. Bolagets organ får inte fatta beslut eller företa rättshandlingar som är främmande för dess verksamhet. Det är dock svårt att angripa ett beslut eller en företagen rättshandling med hänvisning till att den inte skulle vara förenlig med föremålet för bolagets verksamhet då en rad olika rättshandlingar normalt ryms inom den angivna verksamheten. Det torde fordras att åtgärden är uppenbart främmande för bolagets verksamhet.⁷⁹

Som huvudregel är syftet med varje bolag att det skall drivas för att generera vinstmedel till dess aktieägare. Men avsteg från denna huvudregel är fullt möjlig enligt 3 kap. 3 § så länge som detta anges i bolagsordningen. I likhet med vad som krävs för att angripa en åtgärd i strid med verksamhetsföremålet torde även här ett krav föreligga på att åtgärden måste vara uppenbart i strid med syftet.⁸⁰

4.1.3 Skyddsregler knutna till bolagsstämman

De troligtvis viktigaste minoritetsskyddsreglerna efter likabehandlingsprincipen och generalklausulerna utgörs av de regler som måste iaktas inför och på en bolagsstämma. Här kan man i vart fall tala om kallelse till bolagsstämma, ort och språk för stämman, reglerna om vilka ärenden som stämman är berättigad till att uppta för behandling och jävsreglerna för aktieägare med flera.

Reglerna om kallelse till bolagsstämma återfinns i 7 kap. 18-23 §§ ABL. Dessa regler behandlar tid och sätt för kallelse till bolagsstämman och är tänkta att tillförsäkra att aktieägarna blir vederbörligt informerade om den planerade stämman i enlighet med det sätt som angivits i bolagsordningen och ABL.

Att orten för stämman är den ort där styrelsen har sitt säte om inte annat angivits i bolagsordningen framgår av 7 kap. 15 § ABL. Bestämmelsen fungerar som ett skydd mot att majoriteten i maskopi med styrelsen förlägger stämman till en ort eller ett land som av praktiska, ekonomiska eller av andra skäl försvårar eller omöjliggör deltagande från minoriteten.⁸¹

Vilket språk som skall tillämpas på bolagsstämman framgår inte direkt av ABL, även om det i lagen anges att översättningar skall tillhandahållas av bolaget vad avser en rad handlingar om dessa författats på annat språk än svenska. Således får det antas att stämman och alla relevanta handlingar för

⁷⁹ Beyer, Bävestam, Är minoritetsskyddet befogat – finns det risk för minoritetsmissbruk?, s. 14.; NJA 2000 s. 404.

⁸⁰ NJA 1987 s. 394.

⁸¹ Beyer, Bävestam, Är minoritetsskyddet befogat – finns det risk för minoritetsmissbruk?, s. 15.; Jmf prop. 1997/98:99, s. 102.

dess genomförande skall tillhandahållas på svenska om inte samtliga aktieägare samtycker till att något annat språk skall tillämpas.⁸²

Av 7 kap. 24 § ABL framgår det att kallelsen skall innehålla förslag till dagordningen på stämman. Generellt så är stämman inte behörig att uppta ett ärende som inte angivits i kallelsens dagordning enligt 7 kap. 26 § ABL. Stämman får dock ta upp ett ärende om samtycke till det lämnas av de aktieägare som berörs av ärendet. Även om ett samtycke inte erhållits kan bolagsstämman avgöra ett ärende som inte har tagits upp i kallelsen, om ärendet enligt lag eller bolagsordningen skall tas upp vid bolagsstämman eller omedelbart föranleds av ett annat ärende som skall avgöras på stämman.

Jävsreglerna i 7 kap. 46 § ABL anger att en aktieägare inte får rösta själv eller genom ombud i en fråga om talan mot honom eller henne, hans eller hennes befrielse från skadeståndsansvar eller någon annan förpliktelse mot bolaget, eller när talan avser någon annan, om aktieägaren i frågan har ett väsentligt intresse som kan strida mot bolagets. Här kan även nämnas de jävsreglerna som gäller för styrelse och verkställande direktören i 8 kap. 23 och 34 §§ ABL även om dessa inte bara skyddar en minoritet utan samtliga aktieägare.

4.1.4 Regler om kvalificerad majoritet

Huruvida reglerna om kvalificerad majoritet vid vissa stämmobeslut bör höra till minoritetsskyddsreglerna eller minoritetsrättigheterna är en svår fråga. Reglerna är tänkta att underlätta för en minoritet som vill förhindra att majoriteten fattar vissa beslut. De kräver aktivitet från minoritetens sida genom att de måste vara närvarande vid stämman och att de faktiskt utnyttjar sin rösträtt. Detta rimmar inte helt väl med den uppdelning som jag valde att göra under kapitel 4. Även det faktum att de övriga skyddsreglerna tillkommer samtliga aktieägare oavsett storlek på deras innehav, men att dessa regler de facto bara har en avgörande effekt för den enskilde aktieägaren, om han har ett så pass stort aktieinnehav att han faktiskt självständigt kan blockera ett beslut som kräver kvalificerad majoritet, talar för att reglerna borde hänföras till minoritetsrättigheterna. Men jag har ändå valt att hänföra dem till skyddsreglerna då de bara ger minoriteten en möjlighet att förhindra vissa beslut. Reglerna ger inte minoritetsägarna någon möjlighet att fatta några nya eller egna beslut.

Reglerna kring ändring av bolagsordningen återfinns i 7 kap. 42-45 §§ ABL. Av 7 kap. 42 § ABL framgår det att ett beslut om ändring av bolagsordningen som huvudregel blir giltigt om det har biträtts av aktieägare med minst två tredjedelar av såväl de avgivna rösterna som de aktier som är företrädade vid bolagsstämman. För beslut som innefattar långtgående begränsningar för vissa aktieslag vad avser rösträtt, vinstutdelning m.m. så föreskrivs det att ett beslut bara blir giltigt om det

⁸² Beyer, Båvestam, Är minoritetsskyddet befogat – finns det risk för minoritetsmissbruk?, s. 15.

har biträtts av aktieägare med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna och nio tiondelar av de aktier som är företrädare vid bolagsstämman enligt 7 kap. 43-44 §§ ABL.

Om stämman skall fatta ett beslut om att avvika från aktieägares företrädesrätt vid en rad förfaranden, så gäller även här som huvudregel minst två tredjedelar av såväl de avgivna rösterna som de aktier som är företrädare vid bolagsstämman enligt 13 kap. 2 §, 14 kap. 2 § och 15 kap. 2 § ABL.

För minskning av aktiekapitalet krävs det som huvudregel minst två tredjedelar av såväl de avgivna rösterna som de aktier som är företrädare vid bolagsstämman enligt 20 kap. 5 § ABL. Dock räcker det med att hälften av de röstande är för ett beslut om minskning av aktiekapitalet om det sker genom inlösen på grund av förbehåll i bolagsordningen enligt 20 kap. 32 § ABL med hänvisning till 7 kap. 40 § ABL.

Slutligen så gäller kravet på kvalificerad majoritet även för godkännande av fusionsplan och delningsplan enligt 23 kap. 17 § respektive 24 kap. 19 § ABL. Men ett högre krav ställs på majoriteten om fusionsvederlaget helt eller delvis skall utgöras av pengar, då gäller att ett överlåtande bolags beslut om godkännande av fusionsplanen är giltigt endast om det har biträtts av aktieägare som företräder mer än nio tiondelar av samtliga aktier i bolaget.

4.1.5 Anvisning till bolagets ställföreträdare

Även bestämmelsen i 8 kap. 41 § 2 st. ABL som förbjuder bolagets ställföreträdare att följa en anvisning från stämman om anvisningen strider mot ABL eller bolagsordningen kan under vissa situationer anses utgöra en form av minoritetsskydd.

4.1.6 Borgenärsskyddsregler

Det går även att argumentera för att vissa av de regler som skapats för att skydda borgenärerna även är dubbelverkande i så mån att de också utgör minoritetsskyddsregler. Som exempel kan nämnas försiktighetsregeln vid värdeöverföringar och att appotegendom inte får övervärderas.⁸³ Värt att notera är att dessa regler skiljer sig från de övriga skyddsreglerna då de har till syfte att skydda borgenärerna och inte aktieägarna (även om de också skyddar dem). Det resulterar i att aktieägarna inte kan göra avsteg från borgenärsskyddsreglerna även om samtliga aktieägare skulle vara överens.

⁸³ Beyer, Båvestam, Är minoritetsskyddet befogat – finns det risk för minoritetsmissbruk?, s. 18.

4.2 Minoritetsrättigheter

Under de närmast följande avsnitten kommer jag att behandla merparten av ABL:s bestämmelser om minoritetsrättigheter. Bestämmelserna kommer att delas upp på ett antal olika avsnitt beroende på hur stort aktieinnehav som krävs för att göra rättigheten ifråga gällande i enlighet med en struktur som jag lånat från Beyer och Båvestams artikel om minoritetsmissbruk.⁸⁴

4.2.1 Innehav av minst 10 procent av aktierna

Många av de viktigaste minoritetsrättigheterna kräver ett innehav motsvarande minst 10 procent av samtliga aktier i bolaget. Om majoriteten innehar 90 procent eller mer av aktierna blockeras dessa viktiga rättigheter för minoriteten. Detta utgör ett av motiven till varför lagstiftaren har valt att låta gränsen för tvångsinlösen korrespondera med just denna fördelning av ägandet.⁸⁵

Med minoritet avses under detta avsnitt en aktieägare som innehar aktier i bolaget motsvarande 10 procent av det totala antalet aktier eller en sammanslutning av aktieägare som tillsammans har ett ägande som motsvarar 10 procent.

En minoritet kan begära att styrelsen skall sammankalla till en extra bolagsstämma om begäran framställts skriftligen i enlighet med 7 kap. 13 § ABL.

Ajournering av bolagsstämma skall ske om en minoritet begär det enligt 7 kap. 14 § ABL vad avser beslut om fastställelse av resultat- och balansräkning, koncernresultat och koncernbalansräkning, vinst eller förlustdisposition samt frågan om ansvarsfrihet för styrelseledamöterna och den verkställande direktören. Om ajournering sker skall den fortsatta stämman hållas tidigast efter fyra veckor men senast inom åtta veckor från det att begäran framställdes.

Enligt 9 kap. 9 § ABL kan en aktieägare begära att länsstyrelsen skall utse en minoritetsrevisor i bolaget om ett förslag om detta behandlats på stämman och att det biträtts av en minoritet eller en tredjedel av de på bolagsstämman företrädde aktierna.

Krav på en revisor med högre kompetens i bolag som egentligen inte behöver en auktoriserad revisor eller en godkänd revisor som har avlagt revisorsexamen kan framställas av en minoritet enligt 9 kap. 16 § ABL.

För att länsstyrelsen skall kunna utse en särskildgranskare enligt 10 kap. 22 § ABL gäller samma krav som dem för minoritetsrevisor enligt 9 kap. 9 § ABL.

I 18 kap. 11 § ABL kommer den så kallade utsvältningsregeln till uttryck. Den innebär att en minoritet har rätt att kräva att en viss andel av

⁸⁴ Beyer, Båvestam, Är minoritetsskyddet befogat – finns det risk för minoritetsmissbruk?.

⁸⁵ Beyer, Båvestam, Är minoritetsskyddet befogat – finns det risk för minoritetsmissbruk?, s. 19.

den utdelningsbara nettovinsten för året betalas ut i form av utdelning till aktieägarna (för undantag vad avser minoritetens storlek se 2.1.3.3).

Har en aktieägare missbrukat sitt inflytande i bolaget genom att uppsåtligt medverka till en överträdelse av ABL eller bolagsordningen kan en minoritet väcka talan i domstol om att bolaget skall likvideras av den anledningen enligt 25 kap. 21 § ABL.

Även en möjlighet att förvägra ansvarsfrihet för styrelseledamöter och den verkställande direktören samt rätten att kräva skadestånd för bolaget tillkommer en minoritet enligt 29 kap. 7 § ABL. Detta låter sig göras antingen genom att minoriteten röstar emot ansvarsfrihet eller genom att de väljer att väcka en skadeståndstalan mot bolaget i enlighet med 29 kap. 1-3 §§ ABL.

4.2.2 Innehav av minst 5 procent av aktierna

För rättigheter knutna till fusion och delning uppställer lagen ett krav på att minoriteten innehar minst 5 procent av bolagets aktier.

Enligt huvudregeln vid fusionsförfaranden skall fusionsplanen underställas bolagsstämman i samtliga överlåtande bolag, men en minoritet som innehar minst 5 procent av aktierna i det övertagande bolaget kan begära att fusionsplanen även skall underställas bolagsstämman i det övertagande bolaget enligt 23 kap 15 § ABL. Dock blir inte rättigheten tillämpbar om samtliga deltagande bolag är privata aktiebolag och alla aktieägare i bolagen har undertecknat fusionsplanen.

Motsvarande regler gäller för absorption av helägt dotterbolag enligt 23 kap. 31 § ABL och för delning av bolag enligt 24 kap. 17 § ABL.

4.2.3 Innehav i bolag där en majoritetsägaren innehar mer än 90 procent av aktierna

Förhåller det sig så att en aktieägare innehar mer än 90 procent av samtliga aktier i bolaget aktualiseras två olika rättigheter, en för majoritetsägaren och en för minoriteten i enlighet med 22 kap. 1 § 1 st. ABL. Majoritetsägaren får en rätt att lösa in de övriga aktieägarnas aktier i bolaget, minoriteten å sin sida har rätt att kräva att deras aktier blir inlösta även om majoritetsägaren inte hade tänkt begagna sig av sin rättighet. Enligt 22 kap. 2 § ABL skall lösenbeloppet bestämmas så att det motsvarar det pris för aktierna som aktieägaren hade kunnat erhålla vid en försäljning under normala förhållanden.

4.2.4 Innehav av en aktie

Nedan kommer en rad rättigheter att behandlas och gemensamt för dessa är att de tillkommer en aktieägare oavsett aktieinnehavets storlek, således kvalificerar sig aktieägare för dessa rättigheter även om de enbart äger en aktie.

Aktieägares rätt att närvara på bolagsstämma är förankrat i 7 kap. 2 § 1 st. ABL. Det är en rätt som tillkommer samtliga aktieägare men vissa förutsättningar måste ändå vara uppfyllda såsom att han måste vara införd i aktieboken på dagen för stämman om det rör sig om ett kupongbolag enligt 7 kap. 2 § 1 st. ABL. Om bolaget istället är ett avstämningsbolag måste han vara upptagen i en utskrift eller annan framställning av aktieboken som avser förhållandena fem vardagar före bolagsstämman enligt 7 kap. 2 § 1 st. och 28 § 3 st. ABL. En begränsning av rätten att närvara kan åstadkommas genom ett krav på föranmälan (se mer om detta under 2.1.2.3).

Kan aktieägaren inte personligen närvara på stämman har han rätt att låta sig representeras av ett ombud enligt 7 kap. 3 § ABL. Även här kan ett krav på föranmälan införas i bolagsordningen (se mer om detta under 2.1.2.3).

Rätten att yttra sig på bolagsstämman tillkommer aktieägare, deras ombud och eventuella biträden, detta kan utläsas av 7 kap. 5 § 1st ABL.

Av 7 kap. 5 § 1 st. framgår det att aktieägaren eller hans ombud får ha upp till två biträden närvarande på bolagsstämman, men i likhet med vad som sagts om rätten för aktieägare och deras ombud att närvara så kan rätten för biträden begränsas genom krav på föranmälan (se mer om detta under 2.1.2.3).

Aktieägarna har en initiativrätt, det innebär att de har rätt att föreslå ärenden som skall behandlas på stämman under förutsättning att detta görs skriftligen till styrelsen innan kallelse till stämman utgår enligt 7 kap. 16 § ABL.

Om styrelsen försummat sin skyldighet att kalla till ordinarie bolagsstämma senast sex månader från det att räkenskapsåret är tillända enligt 7 kap. 10 § ABL, enligt bestämmelse i bolagsordningen eller enligt ett tidigare stämmobeslut, har aktieägarna rätt att vända sig till länsstyrelsen som genast skall sammankalla till bolagsstämma enligt 7 kap. 17 § 2 st. ABL.

Varje aktieägare har rätt att erhålla kopior av handlingar och att få dem skickade till sig enligt en rad bestämmelser i ABL under förutsättning att han begär detta och har uppgett sin postadress. Expedierandet skall ske skyndsamt och kostnadsfritt för aktieägaren. Bland de handlingar som aktieägaren har rätt att ta del av återfinns redovisningshandlingar, revisionsberättelse, bolagsstämmoprotokoll, förslag till beslut om emission, vinstutdelning, minskning av aktiekapitalet, fusions eller delningsplan, samt förslag till beslut om likvidation (7 kap. 25 och 49 §§, 13 kap. 9 §, 14 kap. 11 §, 15 kap. 11 §, 18 kap. 7 §, 19 kap. 25 §, 20 kap. 15 §, 23 kap. 16 §, 24 kap. 18 § och 25 kap. 6 § ABL). En aktieägare har också rätt att ta del av räkenskaperna och andra handlingar som rör bolagets verksamhet under förutsättning att bolaget har högst tio aktieägare enligt 7 kap. 36 § ABL. Även här är det en förutsättning att det kan ske utan påtaglig risk för bolaget för att dessa handlingar skall göras tillgängliga för aktieägarna.

Enligt 7 kap. 32 § ABL har aktieägare en frågerätt och bolagets styrelse och verkställande direktör en korresponderande upplysningsplikt. Frågor skall enbart besvaras om styrelsen anser att det kan ske utan väsentlig skada för bolaget. Upplysningskyldigheten omfattar upplysningar om förhållanden som kan inverka på bedömningen av ett ärende på

dagordningen och förhållanden som kan inverka på en bedömning av bolagets ekonomiska situation.

Votering skall företas på bolagsstämma om en aktieägare begär det i enlighet med 7 kap. 37 § ABL.

Rätten att klandra ett bolagsstämmobeslut tillkommer samtliga aktieägare i enlighet med reglerna i 7 kap. 50-52 ABL.

En aktieägare har möjlighet att lämna in en ansökan till tingsrätten om likvidation av bolaget om förutsättningarna för detta är uppfyllda enligt 25 kap. 17 § ABL.

Även i ett annat fall än då en majoritetsägare innehar mer än 90 procent av aktierna (se mer under 4.2.1) kan han bli skyldig att lösa in övriga aktieägares aktier. I 29 kap 4 § ABL stadgas det att en aktieägare, om det är motiverat med hänsyn till faran för fortsatt missbruk och förhållandena i övrigt är skyldig att lösa in skadelidande aktieägares aktier.

Vad avser fullföljande av talan om skadestånd, begärande om förordnande av minoritetsrevisor och särskildgranskare enligt 29 kap. 9 §, 9 kap. 9 § och 10 kap. 22 § ABL se 4.2.1.

5 Analys

Detta kapitel är uppdelat på tre olika avsnitt där jag kommer att behandla olika problem och frågeställningar i tur och ordning. Under avsnitt 5.1 kommer jag att analysera om det överhuvudtaget är nödvändigt att införa en utökad bolagsordning eller inte. När jag använder termen utökad bolagsordning så avser jag en bolagsordning där parterna ges en större möjlighet att reglera hur bolaget skall styras och vilka rättigheter som bör tillkomma aktieägarna. Därefter kommer jag under avsnitt 5.2 att undersöka om det är möjligt att införa en utökad bolagsordning med hänsyn till de idag existerande minoritetsrättigheterna och vilka av dessa som bör bli föremål för en utökad bolagsordning. Slutligen kommer jag att presentera min syn på de lege ferenda under avsnitt 5.3.

5.1 Aktieägaravtal kontra en utökad bolagsordning

Nedan kommer skillnader och likheter att presenteras mellan ett aktieägaravtal och de idag existerande bolagsordningarna. Syftet med denna framställning är att analysera om en utökad bolagsordning skulle tillföra något inom aktiebolagsrätten eller om det är fullgott med dagens bolagsordningar och att dessa kompletteras med aktieägaravtal.

5.1.1 Skillnader mellan de olika avtalen

Det är möjligt att se bolagsordningen som en form av avtal som aktieägarna ingår när de blir ägare till aktier i bolaget. I den fortsatta framställningen har jag valt att använda just detta betraktelsesätt då bolagsordningen får avtalsrättsliga aspekter mellan bolaget och dess aktieägare, men även aktieägarna sinsemellan (exempelvis vid överlåtelseförbehåll).

Två viktiga skillnader mellan de båda avtalen vad avser uppkomsten av avtalsbundenhet och parter som är värda att notera är att parterna till de båda avtalen inte behöver vara desamma och att avtalsbundenheten uppkommer på olika sätt. Samtliga aktieägare blir automatiskt och undantagslöst avtalsparter till bolagsordningen men vad avser aktieägaravtalen så är (och förblir) det en frivillig handling att inträda som avtalspart, även om många aktieägaravtal försöker snärja framtida aktieägare på ett eller annat vis (se 3.1.3 sista st.)

En annan viktig skillnad utgörs av hur avtalsinnehållet kan förändras i de respektive avtalen. Ett vanligt förkommande påstående om att det skall vara mycket lättare att ändra ett aktieägaravtal än en bolagsordning då ingen bolagsstämma måste sammankallas är en sanning med modifikation. Det är

förvisso sant att det rent hypotetiskt kan vara en mycket snabbare process att ändra ett aktieägaravtal då samtliga parter till avtalet är överens. Men det är just här som problemet ligger, då samtliga parter till avtalet måste acceptera det nya avtalet och att det skall ersätta det gamla, alternativt en viss modifikation av det. Vad avser en ändring av bolagsordningen så finns det istället olika grader av hur kvalificerad en röstmajoritet måste vara för att en ändring av den skall vara legitim, men inget motsvarande krav på absolut enighet som vid ändring av ett aktieägaravtal. Även tidsfaktorn kan kringgås vid ändring av bolagsordningen om samtliga aktieägare är överens om det med stöd i SAS-principen. Således torde det vara lättare att få till en förändring av en bolagsordning än av ett aktieägaravtal då total enighet inte är ett krav och samma tidseffektivitet kan uppnås om samtliga aktieägare är eniga.

Nästa viktiga skillnad i turordningen är avtalens respektive varaktighet. Bolagsordningen är bindande utan annan möjlighet till frånträde från den än genom att kliva ur bolaget som aktieägare, aktieägaravtalen å sin sida följer vanliga avtalsrättsliga bestämmelser.

Det är naturligt att aktieägaravtalen skiljer sig markant ifrån bolagsordningen då aktieägaravtalen primärt har till syfte att komplettera bolagsordningen med sådant som inte går att reglera i den. Det är dock inte alltid som innehållen skiljer sig åt, i ett antal situationer är det fullt möjligt att åstadkomma samma effekt i en bolagsordning som med ett aktieägaravtal, exempelvis vid alla typer av överlåtelseförbehåll då dessa numera är accepterade enligt ABL (se mer under 2.1.2.1 och 3.1.3). Dock finns det två typer av aktieägaravtal som nästan helt saknar motstycke till reglering i bolagsordningen och dessa utgörs av röstbindningsavtalen och bolagsstyrningsavtalen. Bolagsstyrningsavtalen har förvisso viss motsvarighet genom att det går att lämna instruktioner till styrelsen och att vissa inskränkningar eller procedurregler kan införas i bolagsordning om hur styrelsen skall förfara i vissa givna situationer (se mer under avsnitt 2.1.2.2).

Slutligen så finner vi kanske den största skillnaden i de respektive avtalens rättsverkningar. Som det har konstaterats under avsnitt 2.2 så är rättsverkan tämligen klar och förutsägbar vad gäller bolagsordningen, undantag borde kunna utgöras av de fall då en reglering i den strider mot ABL men att den ändå lyckats smita igenom Bolagsverkets granskning och registrerats. Annorlunda förhåller det sig med aktieägaravtalen, eller i varje fall så finns det betydligt fler fall där rättsverkan är mer osäker och förutsägbarheten kan vara mycket låg i enlighet med det som konstaterades under avsnitt 3.2.1.

5.1.2 Slutsats

Efter att ha granskat skillnader och likheter mellan bolagsordningar och aktieägaravtal och deras respektive mekanik, så står det klart för mig att det finns mycket att vinna genom att merparten av det som i dagsläget regleras i

aktieägaravtalen istället kan bli föremål för reglering i en utökad bolagsordning.

Om man för ett ögonblick bortser ifrån röstbindningsavtalen och leker med tanken att det som traditionellt regleras i bolagsstyrningsavtalen och avtalen som reglerar kontrollen över ägarkretsen skulle vara möjligt att reglera i en utökad bolagsordning och analyserar vilken effekt det skulle få. Enligt min bedömning skulle det inte innebära en särskilt stor skillnad i hur bestämmelserna skulle utformas i en bolagsordning kontra i ett aktieägaravtal. Naturligtvis så tillåter inte ABL så långtgående styrning av styrelsen och den verkställande direktörens behörighet och befogenhet att deras roller förändras fundamentalt, men det torde ändå vara sällan som aktieägare skulle önska att en sådan reglering åstadkoms trots allt. Likaså torde överlåtelseförbuden förbli ganska lika i sin utformning, enbart de mest extrema överlåtelseförbuden torde bli ett problem. Förvisso så saknar dessa ändå rättsverkan mot bolaget men kan dock fungera som effektiv styrning av aktieägarna genom olika sanktioner i avtalet (se mer under avsnitt 3.2.4). Så här långt torde det vara förhållandevis få bestämmelser i ABL som skulle behöva förändras för att göra dessa typer av aktieägaravtal överflödiga. Det är dock omöjligt att här gå in på alla de enskilda bestämmelserna som skulle behövas göras tillgängliga för en reglering i bolagsordningen då aktieägaravtalen ofta är mycket differentierade vad avser bolagsstyrning. Vidare så anser jag att reglerna kring överlåtelseförbehållen är fullt tillräckliga och att dessa borde förbli oförändrade då allt annat skulle strida mot allmänna avtalsrättsliga principer om man skulle göra det omöjligt för en aktieägare att avyttra sina aktier.

Vad blir då vinsten med att reglera detta i en bolagsordning kontra ett aktieägaravtal? För det första så kommer samma regler att gälla för samtliga aktieägare. Således finns det inte ett fåtal eller en majoritet av aktieägarna som har en egen hemlig agenda, utan alla kommer att verka för samma mål. Något särskilt egen- eller gruppintresse kommer inte att existera på grund av något aktieägaravtal och detta torde motverka missbruk och diskriminering inom bolaget. Vidare så torde det vara lättare att förändra innehållet i bolagsordningen än det som annars regleras i ett aktieägaravtal enligt det förda resonemanget under avsnitt 5.1.1 (observera dock kraven på registrering enligt 3 kap. 5 § ABL). Även avtalets varaktighet blir enkel att förutse, så länge som man kvarstannar som aktieägare i bolaget förblir man bunden av bara ett avtal, bolagsordningen. Vidare så riskerar inte de enskilda aktieägarna stora viten eller andra straffsanktioner för avtalsbrott än de som ABL ställer till vårt förfogande, således blir det bara ett rättssystem att ta hänsyn till. Slutligen så anser jag att den största vinsten med införande av en utökad bolagsordning ligger i förutsägbarheten vad avser rättsverkan.

Det finns dock vissa aspekter som gör det mindre lämpligt att reglera allt i en utökad bolagsordning än att reglera vissa förhållanden i ett aktieägaravtal. Som exempel kan nämnas att parterna ibland har en önskan om sekretess, något som ett aktieägaravtal men inte en bolagsordning tillåter. Det kan även vara så att aktieägarna bara önskar ingå ett avtal med ett fåtal aktieägare och inte samtliga.

Men hur skall röstbindningsavtalen inkorporeras i en utökad bolagsordning? Enligt min uppfattning strider dessa avtal mot ABL:s grundläggande principer om rösträtt och att de viktigaste besluten skall fattas på en bolagsstämma. Vad är det för mening med att ha en bolagsstämma där besluten skall fattas med olika grader av majoritet om det skulle vara möjligt att tvinga aktieägare att rösta på ett visst sätt? Svaret är att det inte är någon mening med det, således bör den typen av avtal inte inkorporeras i en utökad bolagsordning och varför skulle detta göras överhuvudtaget då dessa avtal fungerar relativt väl så som de är. Att styra aktieägares fria vilja är något som inte hör hemma inom aktiebolagsrätten, om ABL skulle acceptera sådant skulle vi troligtvis få problem med investeringar då ingen skulle våga köpa aktier i ett bolag där de inte kontrollerade allas röster. Således skulle detta medföra samma problem som minoritetsreglerna är skapade för att förhindra (se mer under avsnitt 4).

5.2 Minoritetsreglernas förenlighet med en utökad bolagsordning

Om vi nu antar att det finns fler fördelar med att införa en utökad bolagsordning än att låta vissa delar av dessa områden förbli reglerade i ett aktieägaravtal, så blir nästa steg att undersöka huruvida detta är förenligt med ABL:s minoritetsregler. Jag har även för avsikt att i min analys undersöka om det finns fler regler i ABL som borde göras tillgängliga för reglering i bolagsordningen än enbart de som blir berörda av huvudkategorierna av aktieägaravtal (hur själva regleringen borde utformas kommer att redogöras för under avsnitt 5.3). För att aktiebolaget som företagsform skall kunna fungera så krävs det ett antal förutsättningar. I enlighet med det som tidigare nämnts, så är en av dem viljan för investerare att investera i bolaget oavsett storleken på det investerade kapitalet och dess ägarandel och detta tillgodoses i dagsläget genom minoritetsreglerna. Men hur långtgående dessa bör vara och om de regler vi har idag faktiskt hämmar en sund marknad eller en viss typ av ägarkonstellationer från att uppkomma är en mycket svår fråga att besvara. Det är av den anledningen som jag valde att dela upp minoritetsreglerna i minoritetsskydd och minoritetsrättigheter under kapitel 4 för att lättare analysera vilka regler som borde tillåtas bli föremål för en reglering i bolagsordningen. Jag kommer även att arbeta utifrån en hypotes om att investeringsintresset skulle bibehållas eller rent av öka i vissa situationer om ytterligare reglering i bolagsordningen skulle tillåtas.

5.2.1 Behövs det ett skydd för någon part och hur bör ett sådant vara utformat?

Minoritetsreglerna har till syfte att förhindra att en majoritet missbrukar sitt inflytande i bolaget, men finns det inte en lika stor risk för minoritetsmissbruk om minoriteten ges alltför långtgående rättigheter? Reglerna har en funktion att fylla, men för att de skall fungera så som det är tänkt ställer det vissa krav på minoritetsägarna. Nämligen att dessa agerar rationellt, ekonomiskt förnuftigt och för bolagets bästa. Beklagligt nog agerar många gånger aktieägare, såväl majoriteten som minoriteten, enbart efter sitt eget bästa och det finns då ett stort utrymme för missbruk från båda sidor. Vissa aktieägare har till och med som mål med ägandet att förorsaka så mycket skada och besvär som möjligt för bolaget för att bli utlösta ur bolaget till en kraftig överkurs. Ett annat förekommande motiv är att förmå en majoritet att fatta ett visst beslut eller ändra på något rådande förhållande. Nedan presenteras de regler i ABL som jag anser borde vara tillgängliga för justering i en bolagsordning, antingen på grund av att det är en förutsättning för inkorporerandet av aktieägaravtalen enligt mina anförda argument under avsnitt 5.1.2 eller enligt min hypotes att det skulle gynna bolagen och förhindra minoritetsmissbruk. Detta kommer att göras uppdelat enligt samma modell som användes under kap 4.

Minoritetsskyddsreglerna är en samling regler som inte torde gå att missbruka då de har till syfte att säkerställa att alla aktieägare blir likabehandlade och att de bereds samma möjlighet till att tillvarata sina rättigheter. Inte heller skulle dessa regler komma att stå i uppenbar strid med att det infördes utökade möjligheter till att reglera bolagets styrning i bolagsordningen enligt förebild från aktieägaravtalen som har till syfte att reglera just detta. Aktieägaravtalen som har till syfte att kontrollera aktieägarkretsen skulle inte heller de kollidera med minoritetsskyddsreglerna då bestämmelserna i dessa avtal nästan uteslutande redan stämmer överens med gällande bestämmelser i ABL.

Vad avser minoritetsrättighetsreglerna så är det framförallt under avsnitt 4.2.1 där det redogjorde för de rättigheter som tillkommer en minoritet som innehar åtminstone tio procent av bolagets aktier, som jag anser att det borde möjliggöras för en justering av dessa rättigheter i en utökad bolagsordning. Dessa regler lämpar sig mycket väl för minoritetsmissbruk och det är troligtvis av den anledningen som lagstiftaren har valt att de skulle tillhöra den kategori av rättigheter som har det högsta tröskelvärdet vad avser ägande. Om vi tänker oss ett bolag med fem till tio aktieägare så kvalificerar sig var och en av dessa aktieägare för att egenhändigt kunna utnyttja dessa rättigheter efter eget gottfinnande.

Om man då börjar med regeln om sammankallande till extra bolagsstämma så kan den regeln utnyttjas för att tvinga styrelsen att sammankalla till extra bolagsstämma. I ett bolag av den storleken som jag använder i mitt exempel så är kostnaderna inte särskilt stora i förhållande till hur de hade kunnat vara för ett betydligt större bolag eller ett publikt bolag, med det tar likväl en hel del av bolagets resurser i anspråk och kan ställa till

praktiska problem för övriga aktieägare. Så kan styrelsen då inte vägra att sammankalla till extra bolagsstämma om det är samma aktieägare som upprepade gånger begär sammankallande av samma skäl och han är ensam om att vara för förslaget? Svaret torde vara nej. Av rättsfallet NJA 1960 s. 698 framgår det att inte ens stämman har rätt att avfärda en korrekt formulerad begäran om att ett ärende skall behandlas på stämman, såvida det inte skulle strida mot bolagsordningen eller ABL. Av den anledningen framstår det som nästan omöjligt för bolagets styrelse att avvisa en begäran om sammankallande av en extra bolagsstämma.

Begäran om utseende av en minoritetsrevisor är en rättighet som man kan ifrågasätta. Vad har en sådan revisor att tillföra? I ABL finns det idag gedigna jävsregler och minoritetsrevisorn har inte något speciellt uppdrag att företräda en minoritet i något avseende, utan denne är tänkt att utföra samma granskning som den ordinarie revisorn. Således torde en minoritetsrevisor bara tillföra en extra kostnad för bolaget.

En aktieägare med ett innehav som motsvarar eller överstiger tio procent kan även begära att en särskild granskare skall förordnas. I dagsläget torde det vara så att den personen som föreslagits av just samma minoritet för posten som särskild granskare kommer att bli förordnad av länsstyrelsen så tillvida att bolaget inte kan motbevisa personens lämplighet.⁸⁶ En stor risk föreligger här att den särskilde granskaren har så pass starka band till minoritetsägaren att denne de facto kommer att fungera som en informations-samlare åt just denne aktieägare och agera i enlighet med dennes instruktioner.

Även om utsvältningsregeln såsom den är utformad kanske inte lämpar sig för missbruk, så kan det dock finnas situationer där det kan vara önskvärt att det skulle gå att begränsa rätten till att begära utdelning. Pondera att samma bolag som användes ovan har skapats och att samtliga aktieägare vid stiftandet var överens om en långsiktig strategi där all eventuell vinst under de första verksamhetsåren skulle användas till att expandera bolagets verksamhet. I den situationen skulle man nog anse det som mycket osolidariskt av en aktieägare att avvika från den vid stiftandet accepterade affärsplanen, men inte mer än så, det är fortfarande hans fulla rätt att begära en viss utdelning men till övriga aktieägares förtret.

Har en aktieägare missbrukat sitt inflytande i bolaget så är det inte alltid önskvärt att bolaget likvideras. Här kan en minoritetsägare missbruka sin rätt att begära just detta genom att hota om likvidation av bolaget om han inte får igenom ett eller flera önskemål vad avser andra förhållanden i bolaget eller att han inte får sina aktier inlösta till en rejäl överkurs. Dock torde möjligheten till missbruk vara relativt begränsat på grund av en rad säkerhetsventiler.

Även vad gäller ansvarsfrihet så kan en enda aktieägare få mycket makt. Han kan utnyttja denna makt genom att redan i förväg påskina att han kommer att emotsätta sig ansvarsfrihet för styrelsen och den verkställande direktören om bolaget inte drivs i en viss riktning. Vad för faktiska konsekvenser ett sådant förvägrande av ansvarsfrihet skulle resultera i kan nog variera kraftigt från fall till fall, men det torde i varje fall skapa rejäla

⁸⁶ Beyer, Båvestam, Är minoritetsskyddet befogat – finns det risk för minoritetsmissbruk?, s. 29.

obehag för de berörda personerna och ta en del resurser i anspråk för bolaget.

Vad avser inlösen av minoritetsaktier enligt 22 kap. 1 § ABL, så anser jag att det är mycket märkligt att det inte är möjligt att sänka den gräns för majoritetens ägande som krävs för att minoriteten skall kunna kräva att få sina aktier inlösta enligt mitt förda resonemang under avsnitt 2.1.3.3. Om syftet med bestämmelsen är att värna om minoritetsägarna så varför inte göra det möjligt för dem att kliva ur bolaget om en ägarkonstellation uppkommer som rent praktiskt gör det mer eller mindre omöjligt för dem att utnyttja några av de viktigaste minoritetsrättigheterna? Pondera att en majoritetsägare innehar 90 procent av aktierna i ett bolag och de resterande aktierna ägs av hundra andra aktieägare. Förutsättningen för att samla dessa aktieägare så att de gemensamt skall uppnå 10 procents gränsen är ganska liten. Enligt min uppfattning skulle det gynna bolaget och förhindra majoritetsägaren från att köra över de övriga aktieägarna i alltför hög grad om han kunde riskera att få lösa ut dessa om han agerar för dominant och med enbart sitt eget bästa för ögonen, men ändå håller sig borta från rent missbruk.

5.2.2 Slutsats

Minoritetsskyddsreglerna kan enligt min uppfattning sägas utgöra den hårda kärna av regler i ABL som inte bör bli föremål för en justering i en utökad bolagsordning. Här finns det dock utrymme att argumentera för huruvida reglerna om kvalificerad majoritet verkligen bör kallas för skyddsregler och om vissa av dem inte borde göras tillgängliga för en justering. Vad avser minoritetsrättighetsreglerna så bör aktieägarna/stiftarna ges betydligt friare tyglar vad avser regleringen av dessa rättigheter. En inskränkning av en eller flera av dessa rättigheter bör dock inte enligt min uppfattning vara absoluta, utan det bör istället vara möjligt att uppställa ytterligare krav än de som existerar i dagens ABL (mer om detta under avsnitt 5.3.2). Under förutsättning att denna hårda kärna respekteras och att de regler som justeras i en utökad bolagsordning tillkommer i vederbörlig ordning (mer om detta under avsnitt 5.3.2) är jag av den uppfattningen att investeringsskyddet skulle vara och förbli fullgott och att dessa förändringar bara skulle gynna bolagen och samarbetet aktieägarna emellan.

5.3 De lege ferenda

Under avsnitt 5.3.1 presenteras ett exempel på ett bolag där aktieägarna/stiftarna skulle kunna dra nytta av att deras mellanhavanden reglerades i en utökad bolagsordning istället för i ett aktieägaravtal. Därefter presenteras min uppfattning om hur bolag skall tillåtas införa bestämmelser som justerar minoritetsrättigheterna i en utökad bolagsordning under avsnitt 5.3.2.

5.3.1 Framtidsvision, ett praktiskt exempel

Majoriteten av alla bolag som grundas har till att börja med en mycket begränsad ägarkrets. Det kan röra sig om affärsbekanta som tror på en och samma affärsidé och där alla grundarna har olika funktioner att fylla inom bolaget, det kan exempelvis röra sig om tekniskt kunnande, marknadskännedom, affärskontakter och så vidare. Det kan vidare tänkas att det är just denna sammansättning av kompetenta människor som alla delar samma uppfattning om hur bolaget skall drivas och vad dess mål skall utgöras av, som blir den faktor som får dessa individer att tro på bolagets framgång. Det vill säga, det är humankapitalet och samarbetets form som blir det avgörande när dessa människor skall besluta sig för att investera eller inte. Ett sådant bolag är naturligtvis mycket känsligt för förlusten av en existerande aktieägare som väljer att kliva av samarbetet, men än mer känsligt för nya aktieägare som kanske inte delar de övrigas uppfattning om hur bolaget bör drivas. Att nya aktieägare tillkommer eller att en befintlig aktieägare ökar sitt existerande aktieinnehav är olika omständigheter som allvarligt kan rubba en balans som kan vara en förutsättning för bolagets överlevnad. Vad kan då en grupp av aktieägare/stiftare göra för att skapa viss stabilitet i bolaget? Enligt tidigare förda resonemang är det inte möjligt att vare sig med aktieägaravtal eller bolagsordningar att tvinga en aktieägare att kvarstanna som aktieägare under en längre tid. Således borde fokus ligga på vad dessa grundare kan begagna sig av för att tillförsäkra att stabilitet och enighet bibehålls inom bolaget. Här kommer man i kontakt med minoritetsrättigheterna och vilka av dessa som bör begränsas för att stabilitet skall tillförsäkras inom bolaget. Något annorlunda uttryckt, hur begränsar man den enskildes maktutövning utan att detta hämmar bolaget eller den enskildes investeringsintresse? Nedan kommer ett sådant exempel att presenteras.

Om man tänker sig ett bolag som har tio stycken aktieägare (eller färre), där alla äger en lika stor andel, det vill säga varje aktieägare innehar aktier motsvarande 10 procent av det totala aktiekapitalet. Aktieägarna önskar att bolagsordningen skall vara utformad så att andemeningen av följande punkter kommer att gälla för bolagets aktieägare (nuvarande och framtida);

1. Extra bolagsstämma skall kunna begäras av två aktieägare i förening som innehar minst 10 procent av bolagets totala aktiekapital.
2. Minoritetsrevisor och särskild granskare skall kunna begäras av två aktieägare i förening som innehar minst 10 procent av bolagets totala aktiekapital.
3. Har en aktieägare missbrukat sitt inflytande i bolaget skall likvidation av bolaget äga rum om samtliga förutsättningar för detta är för handen och två aktieägare i förening som tillsammans innehar minst 10 procent av bolagets totala aktiekapital begär detta. Har däremot fler än en aktieägare missbrukat sitt inflytande i bolaget på ett likartat sätt, skall denna rätt att begära att bolaget skall träda i likvidation tillkomma var och en av aktieägarna som innehar minst 10 procent av bolagets totala aktiekapital.

4. För att ansvarsfrihet skall kunna vägras krävs det att en aktieägare innehar minst 20 procent av bolagets totala aktiekapital, alternativt två aktieägare i förening som tillsammans innehar minst 10 procent av bolagets totala aktiekapital.
5. Utdelning enligt 18 kap. 11 § ABL (utsvältningsregeln) skall kunna begäras av en aktieägare som innehar minst 20 procent av bolagets totala aktiekapital, alternativt två aktieägare i förening som tillsammans innehar minst 10 procent av bolagets totala aktiekapital.
6. Rätten att tvångsinlösa en minoritets aktier enligt 22 kap. 1 § 1 st. ABL skall kvarstå oförändrad, dock skall aktieägare som innehar mindre än 10 procent av bolagets totala aktiekapital ha rätt att kräva att de blir utlösta om det finns en majoritetsägare som innehar 66 procent eller mer av bolagets totala aktiekapital.
7. För att klandra ett bolagsstämmebeslut krävs det att en aktieägare innehar minst 20 procent av bolagets totala aktiekapital, alternativt två aktieägare i förening som tillsammans innehar minst 10 procent av bolagets totala aktiekapital.

Om nu aktieägarna/stiftarna väljer att utforma en utökad bolagsordning enligt nyss nämnda punkter vilka fördelar resulterar det då i? Vinsten är ganska given, stabilitet och en högre grad av konformitet med den ursprungliga affärsplanen och en kraftig begränsning av den enskildes möjlighet till minoritetsmissbruk, något som annars hade varit fullt möjligt då var och en av aktieägarna kvalificerar sig för samtliga av de idag gällande rättigheterna i ABL. Nackdelarna är även de relativt självklara; en aktieägare blir i viss mån tvingad att följa majoriteten och den ursprungliga tanken med samarbetet aktieägarna emellan. Detta kan utgöra ett problem om hans personliga förutsättningar förändras och han är i behov av utdelningar och dylikt från bolaget, men majoriteten blockerar dessa. Det torde även i viss mån vara svårare att sälja sina aktier till någon som inte redan är en befintlig aktieägare eller som delar grundtanken med bolaget, men enligt min uppfattning torde detta inte vara ett så pass stort problem att det inte skulle motivera regleringen. Vad avser förutsägbarheten för aktieägare vad gäller förändring och skapande av en utökad bolagsordning behandlas detta under avsnitt 5.3.2.

Så som jag ser det skulle dessa punkter utgöra ett tillräckligt effektivt skydd mot minoritetsmissbruk utan att det skulle utgöra ett hinder mot investeringsintresset då det inte krävs mycket för att en minoritet skulle kunna göra sin röst hörd. Förutsättningen för att utnyttja de i ABL tillgängliga rättigheterna skulle generellt kräva att två aktieägare i förening begär det, alternativt en ensam aktieägare om han innehar mer än en femtedel av det totala aktiekapitalet. Motiveringen till gränsen på ett femtedels ägande av det totala aktiekapitalet baserar jag på det inte helt obefintliga ägandet och dess ekonomiska värde. En aktieägare som investerar mer än övriga aktieägare, alternativt flera aktieägare som alla innehar mer än en femtedel av det totala aktiekapitalet borde enligt min mening vara så pass dedikerade till bolagets väl och ve att det är rimligt att de får vissa extra rättigheter. Naturligtvis kan dessa aktieägare missbruka detta men en gräns måste ändå sättas någonstans och det borde vara upp till

aktieägarna/stiftarna att välja var den skall vara placerad. Motiveringen för modifieringen av bestämmelsen om när en minoritetsägare skall ha rätt att kräva att han blir utlöst utgörs av att en ensam aktieägare som innehar två tredjedelar eller mer av aktierna kan rösta igenom en hel rad förändringar av bolagsordningen. Detta kan fundamentalt förändra eller omöjliggöra att den ursprungliga affärsplanen följs. Således är tanken att den skall utgöra en trygghet för minoritetsägarna, att de har en utväg om en majoritetsägare bestämmer sig för att egenhändigt genomföra ingripande förändringar av bolagets verksamhet som kanske inte är förenliga med grundtanken för bolaget. Bibehållandet av gränsen för när en majoritetsägare kan utnyttja sin rätt till att tvångsinlösa de övriga aktieägarnas aktier bör enligt min uppfattning förbli oförändrad för att motverka ett fientligt övertagande av de övriga aktieägarnas aktier vilket skulle underlättas kraftigt om även denna gräns sattes till två tredjedelar.

5.3.2 Reglering av hur skapande och ändring av en utökad bolagsordning bör ske

En utökad bolagsordning torde uppfattas som skrämmande av vissa investerare. Frågan blir då hur lagstiftaren bör implementera möjligheten till en utökad bolagsordning med minsta möjliga osäkerhetsmoment för aktieägarna för att bibehålla investeringsintresset. I dagsläget finns det tre olika situationer där en bolagsordning låter sig tillskapas eller förändras; vid bolagets stiftande, vid fullständig enighet på bolagsstämman eller vid ett majoritetsbeslut på bolagsstämman. Under detta avsnitt kommer jag att presentera min uppfattning om hur en bolagsordning bör tillåtas bli transformerad till en utökad bolagsordning och vilka aspekter man bör tänka på i samband med detta.

I den första situationen, där bolaget skall bildas och en bolagsordning måste författas från grunden, torde det vara tämligen okontroversiellt att välja att införa bestämmelser som skulle korrespondera mot min definition av en utökad bolagsordning. Fördelen med att införa en utökad bolagsordning redan i detta skede är att det är lätt att pröva hur investeringshämmande bestämmelserna är innan någon egentlig affärsrisk företagits av någon part. Skulle det vara så att marknaden inte är mogen för den form av reglering som stiftarna tänkt sig kommer aktieteckning aldrig att ske och bolaget kommer inte att bildas, alternativt får stiftarna backa något vad avser de rättighetsbegränsande bestämmelserna tills en balans uppnås.

Den andra situationen är snarlik den föregående, nämligen då samtliga aktieägare är eniga om den tilltänka utökningen av bolagsordningens innehåll. Denna situation torde vara än mer oproblematiske än den vid stiftandet, då det inte finns några investerare att ta hänsyn till för tillfället utan alla aktieägarna är överens. Det är dock viktigt i denna situation att inte glömma de framtida investerarna, då man här inte har samma möjlighet att undersöka hur bestämmelserna kommer att påverka ett eventuellt framtida investeringsintresse.

I den sistnämnda situationen, införande av en utökad bolagsordning genom kvalificerad majoritet, hamnar man enligt min uppfattning inom ett problematiskt område. Skulle lagstiftaren tillåta att utökade bolagsordningar infördes genom kvalificerad majoritet skulle den enskilde minoritetsägaren hamna i en situation där hans rättigheter inskränks efter att han blivit aktieägare, något som vid tidpunkten för hans investering inte var särskilt förutsägbart och naturligtvis inte önskvärt. Enligt min uppfattning är förutsägbarheten ett måste för att investeringsintresset skall bibehållas och därför lämpar sig inte någon form av majoritetsbeslut för att införa en utökad bolagsordning.

De utökade bolagsordningarna borde enligt min uppfattning förbehållas de situationer där samtliga aktieägare är eniga eller när ett bolag skall bildas. Naturligtvis begränsar detta användningen av en utökad bolagsordning avsevärt, skall inte existerande bolag kunna dra nytta av detta om en aktieägare emotsätter sig detta? Mitt svar på den frågan är nej, det skall de inte. Anledningen är återigen förutsägbarheten och möjligheten till majoritetsmissbruk. Om en majoritet skulle tillåtas försämra rättigheterna för en aktieägare så pass mycket att densamme inte har råd eller intresse av att stanna kvar som aktieägare och samtidigt göra dennes aktier mer eller mindre helt ointressanta för externa investerare skulle majoriteten de facto effektivt kunna sätta priset på hans aktier och förvärva dem till underpris. Sådant missbruk måste definitivt motverkas då det inte är självklart att det skulle omfattas av minoritetsskyddsreglerna, en majoritet kan ha sakliga objektiva skäl för införandet av dessa rättighetsbegränsningar, även om dessa inte utgör det primära skälet. Men är alla redan existerande bolag begränsade till att enbart utnyttja en konventionell bolagsordning? Det står aktieägarna fritt att bilda ett nytt bolag med det önskade innehållet i bolagsordningen, för att därefter rösta för en absorption av det ursprungliga bolaget om det nybildade bolaget äger det förra, alternativt att rösta för en inkråmsöverlåtelse till det nya bolaget. Här kan dock minoritetsskyddsreglerna komma att bli aktuella, så viss återhållsamhet rekommenderas. Men som grundtanke tänker jag mig att den utökade bolagsordningen, med alla de möjligheter den öppnar för, skall användas vid nybildande av bolag och inte ombildande av dem.

En bestämmelse med syfte att reglera möjligheterna till införande av en utökad bolagsordning i ABL skulle rent praktiskt kunna utformas i enligt följande:

I bolagsordningen får minoritetsrättigheterna i 2 st. inte inskränkas eller förstärkas i annat fall än;

- 1. i samband med bolagets bildande i enlighet med bestämmelserna i 2 kap., eller,*
- 2. då samtliga aktieägare förenar sig om detta på en bolagsstämma och ärendet har upptagits på dagordningen i enlighet med bestämmelserna i 7 kap. 16 § och detta bifogats kallelsen i enlighet med bestämmelserna i 7 kap. 24 §.*

7 kap. 13-14 §§, 9 kap. 9, 16 §§, 10 kap. 22 §, 18 kap. 11 §, 22 kap. 1 §, 23 kap. 15, 31 §§, 24 kap. 17 §, 25 kap. 17, 21 §§, 29 kap. 7 §.

Bilaga A

Aktiebolagslag (2005:551), 3 kap.

Bolagsordningens innehåll

Obligatoriska uppgifter

3 kap. 1 §

Bolagsordningen skall ange

1. bolagets firma,
2. den ort i Sverige där bolagets styrelse skall ha sitt säte,
3. föremålet för bolagets verksamhet, angivet till sin art,
4. aktiekapitalet eller, om detta utan ändring av bolagsordningen skall kunna bestämmas till ett lägre eller högre belopp, minimikapitalet och maximikapitalet, varvid minimikapitalet inte får vara mindre än en fjärdedel av maximikapitalet,
5. antalet aktier eller, om det i bolagsordningen har angetts ett minimikapital och ett maximikapital, ett lägsta och högsta antal aktier, varvid relationen mellan minimikapitalet och det lägsta antalet aktier skall vara densamma som relationen mellan maximikapitalet och det högsta antalet aktier,
6. antalet eller lägsta och högsta antalet styrelseledamöter,
7. antalet eller lägsta och högsta antalet styrelsesuppleanter, om sådana skall finnas,
8. antalet eller lägsta och högsta antalet revisorer,
9. hur bolagsstämma skall sammankallas, och
10. den tid som bolagets räkenskapsår skall omfatta.

När antalet styrelseledamöter och styrelsesuppleanter anges enligt första stycket 6 och 7, skall arbetstagarrepresentanter som utses enligt lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda inte räknas med.

I fråga om publika aktiebolag gäller även 11 §. *Lag (2007:317)*.

Uppgift om redovisningsvaluta

3 kap. 2 §

Om bolaget skall ha euro som redovisningsvaluta, skall detta anges i bolagsordningen. I så fall skall det i bolagsordningen också anges att aktiekapitalet skall vara bestämt i euro.

Uppgift om verksamhetens syfte
3 kap. 3 §

Om bolagets verksamhet helt eller delvis skall ha ett annat syfte än att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna, skall detta anges i bolagsordningen. I så fall skall det också anges hur bolagets vinst och behållna tillgångar vid bolagets likvidation skall användas.

Käll- och litteraturförteckning

Lagregler

Lagen (1944:705) om aktiebolag

Aktiebolagslag (1975:1385)

Aktiebolagslag (2005:551)

Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område

Lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag

Årsredovisningslag (1995:1554)

Litteratur

Beyer, C., Båvestam, U., *Är minoritetsskyddet befogat – finns det risk för minoritetsmissbruk?*, publicerad i Stockholm Centre for Commercial Law:s skriftserie nummer 7 med titeln *Aktiebolagslagens minoritetsskydd* (Red: Carl Svernlöv), Stockholm, 2009.

Johansson, S., *Nials svensk associationsrätt*, 9 uppl., Vällingby, 2007.

Kansmark, J., Roos, C.m., *Aktieägaravtal*, Stockholm, 1994.

Kristiansson, B., Skog, R., *Bolagsordning*, Göteborg, 2002.

Nerep, E., *Aktiebolagsrättslig analys – Ett tvärsnitt av nyckelfrågor*, Stockholm, 2003.

Nial, H., *Om handelsbolag och enkla bolag*, 3 uppl., Stockholm, 1992.

Skog, R., *Rodhes Aktiebolagsrätt*, 21 uppl., Stockholm, 2006.

Stattin, D., Svernlöv, C., Gustafsson, F., *Introduktion till aktieägaravtal*, Uppsala, 2007.

SOU

SOU 1971:15

SOU 2001:1

Prop.

Prop. 1944:5

Prop. 1975:103

Prop. 1997/98:99

Prop. 2004/05:85

Databaser

Zeteo, Norstedts Juridik, <http://zeteo.nj.se.ludwig.lub.lu.se/>

Andersson, Johansson, Skog, *Aktiebolagslagen en kommentar*.

Rättsfallsförteckning

NJA 1942 s. 627

NJA 1960 s. 698

NJA 1987 s. 394

NJA 2000 s. 404